

CZIRÁKI ZSUZSANNA

MEGJEGYZÉSEK ERICH LASSOTA ZU STEBLAU 1614. ÉVI TITKOS ERDÉLYI MEGBÍZATÁSÁHOZ¹

A kutatás célja és kerete

Az utóbbi években újabb lendületet kapó Bethlen-kutatásnak köszönhetően számos újonnan feltárt részlettel, illetve újszerű megközelítési móddal gazdagodott a minden bizonnyal legkedveltebb erdélyi fejedelem korszakára vonatkozó ismeretanyag. A témának különös figyelmet szentelő tudományos munkák és eszmecserék remekül rávilágítottak arra a tényre, hogy a korábbi történész generációk által végzett alapos és bőséges munka dacára is van még mit csiszolni a Bethlen Gábor alakjáról és tevékenységéről kialakított képen. Ez a lehetőség még abban az esetben is fennáll, ha a kutató olyan „frekvenciált” levéltári anyagot vesz a kezébe, mint a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv Hungarica vagy Turcica sokszor és sokak által vizsgált irategyüttese.

E tanulmány gerincét is az említett, kimeríthetetlen fondok képezik az 1614-es esztendőre vonatkozóan, melyeket a Magyar Országos Levéltár, illetve a Román Nemzeti Arhívum néhány idevágó iratával egészítettünk ki. A kutatás célja az volt, hogy újabb források bevonása révén hozzájáruljon az 1613–14 fordulójára ismét rendkívül feszültté váló Habsburg-erdélyi viszony hátterének minél mélyebb megértéséhez. A vizsgálat középpontjában az említett időszak eseményeinek egy szegmense, Erich Lassota von Steblau császári követ titkos erdélyi megbízatása áll, melyet 1614 tavaszán valósított meg, és amely összefüggéseiben a hármas irányultságú — erdélyi-Habsburg-oszmán — hatalmi helyzet pillanatnyi súlyeloszlásának visszatükrözése mellett az osztrák Habsburg-ág, Magyarország, illetve Erdély belső viszonyairól is sokat elárul. Terjedelmi okokból e tanulmány keretei között természetesen nem lehet szó az említett viszonyrendszer teljes körű, minden igényt kielégítő bemutatásáról. Meg kell elégednünk annyival, hogy néhány gondolat erejéig kitérünk a követség megvalósítása során legnagyobb mértékben érvényre jutó tényezőkre: a Hofburg (ez alatt a továbbiakban maga az uralkodó, illetve Melchior Khlesl vezette legszűkebb tanácsadói köre értendő, akik a vizsgált időszakban együttesen határozták meg az osztrák Habsburg-ág

---

1 E tanulmány elkészülését a TÁMOP-4.2.1/B-09/B-09/1/KONV-2010-005 pályázata támogatta.

által követett közép-európai stratégia alapvető irányvonalait) korabeli Erdély-koncepciójára, illetve a Bethlen Gábor uralmát belülről gyengítő erdélyi elégedetlenekre, különösen az erdélyi szászok Habsburg-párti csoportjára. E két szál felfejtése során nem kis segítséget nyújtottak az e témákra irányuló korábbi kutatások, melyek eredményeire a megfelelő helyen hivatkozunk is. Nem térünk ki részletesen az 1614. évi követség nyílt színen zajló tárgyalásaira sem, hiszen erre több közlés található a korábbi szakirodalomban, ami jelentős segítséget nyújtott jelen tanulmány elkészítése során.²

Kiindulási pontként máris utalnunk kell arra a kényes helyzetre, ami Bethlen Gábor trónra kerülésével állt be a Habsburgok és Erdély között. A török beavatkozással megvalósuló uralomváltás az 1606 utáni évek közép-európai diplomáciájának alighanem legkényesebb eseménye volt, melynek előzményei jóval 1613 előttre nyúlnak vissza. Ha betekintünk az 1610-es évek bécsi török vonatkozású irataiba, minduntalan „az szent békesség” ügye kerül a szemünk elé. A zsitvatoroki-bécsi békerendszer a Bécs-Konstantinápoly viszony meghatározó keretét adta ezekben az években, ami azonban csak elodázta, nem pedig megoldotta a problémákat a Kárpát-medencében, hiszen újra és újra eszközzé vált a két világbirodalom befolyási övezetekért vívott harcában. II. Mátyás, Ferdinánd és Miksa főhercegek, illetve tanácsosaik, valamint a portai követek és ágensek, Michael Starzer és Andreas Negroni üzenetváltásai alapján rekonstruálható, hogy a zsitvatoroki béke csupán ideiglenes érvénnyel bírt.³ Az is nyilvánvaló, hogy a Hofburg csupán arra használta fel a „fegyverszünetet”, hogy erőt gyűjtsön, majd diplomáciai taktikázás révén belevigye az Oszmán Birodalmat egy újabb háborúba.⁴ A legfőbb támadási pont az a mondvasínált ürügy volt, hogy a Habsburg-uralkodó szerint a törökök titkon megváltoztatták a zsitvatoroki béke szövegét, ez pedig nyilvánvalóan elfogadhatatlan az udvar számára. Valójában

---

2 *Oborni*, 2011. 877–914.; *Lovas*, 1944.; *EOE* VI. 324–333. p.

3 A béke előzményeiről, megkötésének körülményeiről bővebben lásd: *R. Várkonyi* 2006. 21–28. p.; *Papp* 2006 267–298. p.; *Neck*, 1950 166–195. p.

4 II. Mátyás és környezete számára a háború folytatására csak egyetlen lehetőség kínálkozott: olyan helyzetet teremteni a határvidéken, amely szükségszerűen maga után vonja a török hadüzenetet. Ilyen módon vélték biztosítani a „védelmi háború” látszatát, ami a nemzetközi közvélemény, a pápai és spanyol támogatás elnyerését, illetve a Habsburgok által kormányzott tartományok és a Német-római Birodalom rendjeinek hadba lépését biztosíthatta volna. A birodalmak ütközőzónájában a hatalmi egyensúly melléktermékeként mesterségesen önálló életre keltett Erdély kézenfekvő tüzfészke volt egy ilyesfajta provokációnak. Vö.: A Titkos Tanács előterjesztése Erdély ügyében, Melchior Khlesl saját kezű megjegyzéseivel. Linz, 1613. október 20. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 68–90.

azonban sok egyéb kérdést megelőzve, Erdély helyzete jelentette a legsúlyosabb disszonanciát az érintett felek között. Ezen az alapon húzódtott már évek óta a békeszerződés ratifikálása, ami már eleve komoly feszültségek forrása volt Bethlen Gábor színrelépése idején.⁵

Megjegyzendő az is, a béke véglegesítésének minduntalan elodázása összefüggött II. Mátyás és környezete azon szándékával, hogy a keresztény világ nevében ismét fölvegye a harcot a törökkel. Tudjuk, hogy létezett egy nagyon erős háború-párti klikk az udvarban, akik gyakran hallatták hangjukat a Titkos Tanácsban és a Hadi Tanácsban is. A párt legelszántabb képviselője minden bizonnyal Melchior Khlesl bécsi püspök⁶ volt, de ezt a véleményt osztotta maga az uralkodó is. A csoport minden meggyőző erejét latba vetette, hogy rávegye a bécsi kormányzat valamennyi tagját, illetve a Habsburg Monarchia tartományait és országait a hadba lépésre. Legfőbb érvként azt hangoztatták, hogy az Oszmán Birodalom közeli tervei között szerepel a „Hauptkrieg”, amit bizonyára a keresztény világ végső megsemmisítésére indítanak. A háborús párt képviselőinek, elsősorban Khleslnek 1613 augusztusától a Titkos Tanács tagjai számára prezentált véleményei kifejezett fokozatváltásra engednek következtetni Bécs Erdély-politikáját illetően, amennyiben sorra veszik a háború közeli kirobbanására utaló jeleket és mielőbbi cselekvést szorgalmaznak: a török hadak európai telelése, a szultán megjelenése Edirnében, a határ menti csapatösszevonások, készletfeltöltések, a békeszöveg meghamisítása, és Bethlen Gábor támogatása Báthory Gábor ellenében mind-mind olyan figyelmeztetések voltak a háborús párt szemében, amelyeket nem lehetett válasz nélkül hagyni.⁷ Annál fájdalmasabb lehetett számukra, hogy alkalmas eszköz híján mégis

---

5 Erdély története 643–644. p.; A két birodalom közötti vita hangnemére és a kifogások erőltetett voltára kitűnő példa az Udvari Haditanács elnökének, Hans von Molartnak (Mollartnak) utasítása Negroninak 1613 tavaszán. Ebből kiderül, a diván teljesen elzárkózott a béke korrekcióitól és ragaszkodott az 1606. évi, Herberstein követ által behozott változathoz. Molart ezzel kapcsolatban adott néhány ötletet Negroninak, hogyan érveljen „a hamis béke” ellen. Ezek közül a leghajmeresztőbb talán az, hogy Herberstein egy szót sem értett törökül, így könnyű volt az orránál fogva vezetni őt. Ezzel párhuzamosan a kétes hitelű és a bécsi taktikázásra veszélyes Bethlen-csoportról pedig olyan hírek is keringtek, hogy Bécs Negroni révén 4000 aranyat ígért volna a nagyvezírnek, ha ellehetleníti az emigránsokat a szultán előtt. Hans von Molart Andreas Negroninak. Bécs, 1613. április-május (?). ÖStA HHHStA Turcica I. 96. Konv. 1. fol. 59–81.

6 Bővebben lásd: *Hammer-Purgstall*, 1847–1851.

7 Melchior Khlesl tervezete a Titkos Tanács számára. Regensburg, 1613. augusztus 12. ÖStA HHHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 65–67.; Melchior Khlesl véleménye a Titkos Tanácsban. Linz, 1613. október 20. ÖStA HHHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 68–90.

tehetetlenül nézhették végig, hogyan viszi be a török Bethlen Gábort az erdélyi fejedelemségre. A háborús párt természetesen óriási baklövésnek tartotta, hogy nem avatkoztak közbe, amíg lehetett. A hibáért Báthory Gábor szerencsétlen lépéseit,⁸ és kifejezetten Thurzó György nádor békepárti fellépését, illetve a hozzá húzó magyar rendeket okolták.⁹

És ott volt még Bethlen Gábor személye, Khlesl terminológiájában a „Privatperson”, aki már a kezdetekkor komoly fejtörésre adott okot a vezető török tisztségviselők körül folytatott gyanús udvarlása révén.¹⁰ Mégis, ellene irányuló határozott fellépésre Bécs csak 1613 tavaszán szánta el magát, miután a török Portán — nem utolsó sorban a Brassó vezetése alatt álló erdélyi szászok és Bethlen Gábor összehangolt diplomáciai offenzíváinak köszönhetően¹¹ — ellehetetlenített Báthory Gábor a jól ismert, vissza-visszatérő koreográfia szerint a Habsburgok mellett kötelezte el magát.¹² Bethlen Gábor és köre tehát kifejezetten veszélyesnek tünt Bécs szemében, hiszen úgy vélték, török támogatással megvalósuló fejedelemsége egyenes úton maga után vonja Erdély bekebelezését az Oszmán Birodalomba, ezt az eshetőséget pedig a már említett nagy háború első lépéseként valószínűsítették. Ennek megfelelően Bethlen Gábor portai pártfogásának biztos tudatában már határozott Bethlen-ellenes fellépésre kaptak utasítást a konstantinápolyi Habsburg követek.¹³ Starzer és Negroni mindent meg is tettek annak érdekében, hogy Bethlen portai támogatóinak, különösen Naszúh

---

8 Az 1613. május–júniusi konstantinápolyi követjelentések arról számoltak be, hogy Báthory, akinek követei május végén futottak be a Portára, elárulja Bécsset, valójában a törökökkel cimborál. Vö. Der Bathori postulata an Thürnggischen Portt. An Herrn Hannsen von Molart Uberschrieben. Von Pietro Heinczik/Arancia. Konstantinápoly, sine dato (1613. június?). ÖStA HStA Turcica I. 96. Konv. 1. fol. 137–139.; Michael Starzer Hans von Molartnak. Konstantinápoly, 1613. június 12. (Érkezett július 26-án.) ÖStA HStA Turcica I. 96. Konv. 1. fol. 150–153.

9 II. Mátyás Ferdinánd főhercegnek a török békeszegés tárgyában. Bécs, 1613. szeptember 18. ÖStA HStA Turcica I. 98. Konv. 1. fol. 47–49.; Michael Starzer Hans von Molartnak. Konstantinápoly, 1613. június 12. (Érkezett július 26-án.) ÖStA HStA Turcica I. 96. Konv. 1. fol. 150–153.

10 Bethlen Gábor Thurzó György nádornak. Buda, 1612. október 13. EOE VI. 248. p.; Bécs azonnal értesült Bethlen Thurzó Györgynek tett ajánlatairól is. Lásd: Bethlen Gábor Thurzó Györgynek. Buda, 1613. április 25. ÖStA HStA Turcica I. 96. Konv. 1. fol. 24–26.

11 *Cziráki*, 2011.

12 Vö.: *Oborni*, 2009.

13 Hans von Molart Negroninak. Bécs, 1613. április–május (?). ÖStA HStA Turcica I. 96. Konv. 1. fol. 59–81.; Michael Starzer Hans von Molartnak. Konstantinápoly, 1613. augusztusa. ÖStA HStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 43–46.

pasának tekintélyét is aláássák, jóllehet egyhamar be kellett látniuk, ezen a téren egyelőre nem számíthatnak nagy sikerre.¹⁴

Mindezek tükrében Bécs legkésőbb 1613 augusztusától komolyan készült a háborúra, erre vonatkozóan pedig a Titkos Tanács háborúpárti tagjai és II. Mátyás konkrét cselekvési tervet dolgoztak ki. Az udvarban keringő vélekedések közül az egyik legfontosabb az volt, hogy Bécs nem tűr meg semleges vajdát, „ügynevezett fejedelmet” Erdélyben, hiszen az egyenértékű volna a török fennhatóság elismerésével.¹⁵ Jelentős eltérés tapasztalható azonban Erdély bevonását és a háború kirobbantását illetően az augusztusi és őszi álláspontok között. Augusztusban, még Báthory Gábor fejedelemsége idején, de már a török beavatkozás árnyékában, a Titkos Tanácsban — valószínűleg az ingatag erdélyi fejedelem iránti bizalmatlanság folyományaként — felvetődött az ötlet, hogy Báthoryt akár olyan áron is fel kell használni Bécs érdekében, hogy hajdúkkal fogassák el vagy ölessék meg, az érvényes Habsburg-erdélyi megegyezés

---

14 Melchior Khlesl a Haditanácsnak. Bécs, 1613. április 27. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 1. fol. 18.

15 Az erdélyi semlegesség — „Neutralität” — szinte önálló életre kelt fogalomná vált Bécsben, és teljességgel megosztotta a Habsburgok környezetét az udvarnál, Magyarországon és a birodalmi rendek között egyaránt, ugyanis két tábor alakult ki Erdélyről alkotott vélemények tekintetében: a neutralisták és azok támogatói, valamint az Erdély elfoglalását szorgalmazók. A háborúpártiak — ide tartozott maga az uralkodó is — érvelése szerint teljesen értelmetlen a neutrális Erdély támogatása, eleget látták már, hogy az ilyen hatalmas mennyire ingadozó a túlzott cselekvési szabadsága miatt. Ha ugyanis a neutrális állam válaszút elé kerül a római és a török császár bármely konfliktusában, hajlamos inkább a török felé húzni — mint ahogyan ezt Moldva és Havasalföld példája is ékesen bizonyítja. Szerintük Erdélyben is ugyanez jellemezte a neutrális vajdákat, akik teljesen együttműködtek a törökökkel és tatárokkal, annak ellenére, hogy Bécs támogatta volna őket. A konklúzió az, hogy inkább legyenek ellenségek vagy barátok, de ne „semlegesek” a Habsburg érdekszférában. Nyilvánvaló, hogy a háborúpártiak szemében Bethlen Gábor éppen ilyen veszedelmes és gyanús alak volt, jó szándéka sűrű bizonygatása mellett is. Számos vádat hoztak fel ellene, cinkosságait a törökkel, hogy időtlen idők óta összejár velük, benne volt minden celszövésükben, és lám, most is török hadat zúdított Erdélyre, ezernél is több keresztényt adott el rabszolgának, eszközgő, áruló stb. „*Mit diesem solle ich rathen, daß Ir M[a]jestät] die alten Pacta sollen aufrichten und Ine für einen Neutralisten halten?*” — kiált fel magából kikelve a háborúpártiak szószólója, Melchior Khlesl. Ő maga úgy vélte, Erdélynek is mielőbb állást kell foglalnia: a törökhöz hajlik vagy hozzájuk. Ha pedig a „neutrális” törökök kerülnek hatalomra, az olyan, mintha a Porta már el is foglalta volna Erdélyt, onnan pedig szabad az út Magyarország felé, ez pedig igencsak valószínű eshetőség. Vö.: Melchior Khlesl véleménye a Titkos Tanácsban. Linz, 1613. október 20. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 68–90.

értelmében pedig ezután tegyék rá a kezüket Erdélyre.¹⁶ De az események hamar túlhaladták ezt a tervet. Szeptemberben, miközben Magyarogli és Szkender pasa hadai behatoltak Erdélybe, Khlesl vezetésével a háború pártolói abban reménykedtek, hogy talán Bethlen Gábor sem lesz majd rosszabb Báthorynál, hátha vele is sikerül majd megegyezésre jutni. A vélemény képviselői azt a kissé merész ötletet is megkockáztatták, hogy Bethlennel akár még a pozsonyi szerződésnél¹⁷ is kedvezőbb feltételekkel sikerül majd megegyezni.¹⁸ Bethlen Gábor és a mellé adott jelentős török-tatár haderő megjelenése Erdélyben egyébként megoldotta a Hofburg egy nagyon komoly aggodalmát: a háború kiobbantásának problémáját elintézettnak vélték, hiszen a török asszisztenciával zajló fejedelemválasztás, mint a békeszegés nyilvánvaló bizonyítéka, már önmagában felért egy provokációval.

Az a tény, hogy a szultán nevében voltaképpen Szkender és Magyarogli ültetett fejedelmet Erdély trónjára, mintegy kinyilvánítva kizárólagos illetékességét a tartomány ügyeiben, a háborús párt szerint szerves részét képezte volna a kereszténység ellen indítandó török „Hauptkriegnek”. Nem is láttak más megoldást erre a helyzetre, csak azt, hogy mielőbb mozgósítsák szövetségeseiket és tartalékaikat egy erdélyi hadjáratra. Ha erre nem is kerülhet időben sor, legalább a stratégiai fontosságú erősségeket — Váradot, Husztot, Ecsedet — vegyék be a könnyebb védekezés céljából — javasolták.¹⁹ A háború ennél fogva a nyilvánvaló nehézségek és a birodalmi rendek makacskodása dacára is eldöntött kérdésnek tűnhetett a II. Mátyás közvetlen környezetéhez tartozó udvari klikk számára.

Az 1613 második feléből származó valamennyi titkos tanácsi dokumentum megegyezett abban a kérdésben, hogy az egész keresztény világot informálni kell a törökök aljasságáról és a háború védelmi jellegéről. További célként jelölték

---

16 „*Ist die höchste Notturfft, das Batori oder lebendig oder Todter, es sey mit was Uncosten es wölle, [Ihre Majestät] bekhommen werde, dann so baldt dises geschiecht, ist der Krieg aus, und die Provinz in Irer M[ajestät] handen, welches bey heyduggen leichtlich geschehen khan.*” Melchior Khlesl tervezete a Titkos Tanács számára. Regensburg, 1613. augusztus 12. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 65–67.

17 Az 1613. április 11-én Mátyás magyar király és Báthory Gábor erdélyi fejedelem között létrejött megállapodás a korábbiaknál szorosabb függelmi viszonyt vetít elénk Erdély és a Magyar Királyság vonatkozásában, amennyiben azt is lehetővé tette, hogy szükség esetén magyarországi csapatok vonuljanak fel erdélyi területen. A dokumentum a Habsburgok azon törekvései közé sorolható, hogy szerződéses úton egyengessék az országrészek egyesítését az Oszmán Birodalom ellenében. Bővebben lásd: *Oborni*, 2009. 119–120.p.; *EOE VI.* 269–271.p.

18 Melchior Khlesl véleménye Erdély ügyében. *Sine loco*, 1613. szeptember 22. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 3. fol. 25–31.

19 *Oborni*, 2011. 887.p.

meg Spanyolország, a pápa és a német fejedelmek mielőbbi bevonását az akcióba, illetve a Habsburg-lengyel-moldvai-havasalföldi szövetség felélénkítését.²⁰ És természetesen az udvarnál nem feledkeztek meg az „Ostpolitik” dolgában megkerülhetetlen magyarországi urakról sem. De kire is számítottak Khlesl környezetében? Míg Thurzó nádort kifejezetten megbízhatatlannak tartották, a hangadó vélemény szerint kevésbé képzett, ám lojális Forgách Zsigmond felsőmagyarországi főkapitányra és Dóczy András szatmári kapitányra dicső szerep várt a háborús tervek megvalósításában.²¹

Bármily elszántak voltak is azonban a „Hauptkrieg” szószólói, a linzi birodalmi gyűlés hamarosan lehűtötte a kedélyeket.²² 1614 februárjában Khlesl keserűen számolt be Ferdinánd főhercegnek arról a sajnálatos fejleményről, hogy hiába minden rábeszélés, mert bebizonyosodott, „*immár senki sincs, aki háborút akarna; inkább azon vannak, hogy Őfelségét minden lehetséges úton és módon megakadályozzák e szándékában, mivel az a meggyőződésük, ez a háború szükségtelen.*”²³ Nem is csoda, hiszen a kincstár rettenetes hiánnyal küzdött, a kiváltságait féltő rendek, különösen a protestánsok pedig nem voltak hajlandók áldozni egy olyan háborúra, amit az udvar a „*spanyol inkvizícióra emlékeztető módszerekkel*”²⁴ akart rájuk erőltetni, és amelynek csupán egyetlen

---

20 Melchior Khlesl tervezete a Titkos Tanács számára. Regensburg, 1613. augusztus 12. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 65–67.; Melchior Khlesl beszéde a Titkos Tanácsban. Linz, 1613. október 20. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 68–90.

21 Különösen érdekes az a jellemzés, amit Khlesl a vezető magyar tisztségviselőkről adott a Titkos Tanácsban 1613 őszén. Eszerint a háborút ellenzők élén álló Thurzó nádortól mielőbb meg kell szabadulni, mert lojalitása kétséges, és nem várhatnak tőle semmit, egy újabb Bocskai-rebélión kívül. Ameddig posztján van, az Erdélyt illető ügyekből ki kell hagyni, és külön megbízott — Cesare Gallo — révén kell tartani a kapcsolatot Forgáchékkel. Utóbbival ugyanis kénytelenek együttműködni, bár a „general in Ober Ungarn” ingadozó, nincs katonai képzettsége, inkább egyházi mint világi műveltségű, és a saját magántermészetű ügyei izgatják a leginkább. Szerintük a legbiztosabb pont Dóczy András, aki igen tekintélyes ember, jóllehet sem előkelő udvari nevelést, sem pedig megfelelő katonai képzettséget nem szerzett: mellette szól azonban az, hogy Bécs utasításait azonnal végrehajtja és feltétlen híve az udvarnak. Melchior Khlesl beszéde a Titkos Tanácsban. Linz, 1613. október 20. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 68–90.

22 A linzi gyűléssel kapcsolatban bőséges irodalom áll rendelkezésre, vö.: *Ila*, 1934. 231–253. p.; *Oborni*, 2011, 891–899. p.; *Sturmberger* 1953. 231–236. p.

23 „[...] daß nunmehr kein Mensch keinen Krieg haben will; Sondern dahin gedacht, Er Ir M[ajestät]t auf alle Mittel unnd weeg zuverhinderen, weil sie Inen endlich imprimiert, diß seye ein unnotwendiger Krieg.” Melchior Khlesl vótuma a Titkos Tanácsban, Ferdinánd főhercegnek továbbítva. Linz, 1614. február 26. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 3. fol. 15–24.

24 Uo.

következménye volt bizonyos: siker esetén az udvar megerősíti pozícióit a rendi ellenállással szemben.²⁵ Az sem volt mellékes szempont, hogy Dóczy Andrásón és szűkebb környezetén kívül nem számíthattak a magyarok együttműködésére, akikkel Khlesl szerint lehetetlen szót érteni, „*mivel inkább meghalának, semhogy Őfelségét fegyverben lássák*”.²⁶ Ha mégis erőltetnék a háborút, a szerző nem megalapozatlan félelmei szerint inkább maguk hívnák be Bethlent és a törököket Őfelsége ellenében.²⁷

Félretéve egy pillanatra a Bécsben szőtt terveket, témánk szempontjából nem mellékes kérdés az sem, vajon az erdélyi Bethlen-ellenzék hogyan illeszkedett a Habsburgok terveibe. A Hofburg által összefogott szövetségi hálóban különleges szerep jutott az erdélyi szászok azon képviselőinek, akik hajlandók voltak vásárra vinni a bőruket egy remélt Habsburg-uralom érdekében. Nyilvánvaló, hogy diplomáciai csatornáik, erődített városaik és bőséges pénzügyi forrásaik olyan pozíciót biztosítottak számukra, amely nem csekély előnyökhöz juttathatta az erdélyi befolyásra töröket, legyenek a németes vagy a törökös párt tagjai. Ezt szükségszerűen a Hofburg is felismerte, hiszen a Titkos Tanácsban keringő vélemények arról árulkodnak, Bécs kifejezetten nehezményezte, hogy a szászok Bethlen pártjára álltak. Mindez azért hangzik ellentmondásosan, mert 1613 tavaszán, Báthory Gábor felajánlkozásától meghatva, Bécs feladta tárgyalásait a szászok küldötteivel, és maga is a Báthoryval való megbékélésre szólította fel őket.²⁸ Mégis, a radikalizálódó erdélyi helyzet következtében, 1613 októberében már egy esetleges erdélyi beavatkozást tervezgetve feltétlenül számítottak rájuk,

---

25 Khlesl idézett véleményében a Habsburgok országaiban uralkodó széthúzásra is kitért, s egy látnokot meghazudtoló pontossággal jósolta meg a harmincéves háború formájában meg is valószínűsülő válságot: „*So ist es diser Zeitt, do [da] man alle Augenblickh erwarten mueß, wann die Catholischen und die Sectischen im Reich einander ins Haar fallen, welches gewißlichen minima data occasione geschehen wirdt*”. Uo.

26 „*[...] weil sie lieber sterben, alß Ir M[ajestät] armiert sehen werden.*” Melchior Khlesl vótuma a Titkos Tanácsban, Ferdinánd főhercegnek továbbítva. Linz, 1614. február 26. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 3. fol. 15–24.

27 Uo.

28 *Cziráki*, 2011, 864. p.

mi több, Radu Şerbánra²⁹, majd a Kendy István és Sarmasági Zsigmond vezette erdélyi emigránsokra is.³⁰

A szászok jelentőségének lebecsülését mi sem bizonyítja jobban, mint Melchior Khlesl 1614 májusában lejegyzett véleménye a török vonatkozású eseményekről. Ebben komoly kritikát fogalmazott meg a Habsburg-ház Báthoryval és a szászokkal szemben folytatott politikájára vonatkozóan: 1611-ben elszalasztották a lehetőséget, amikor a szász náció maga fordult Bécshez számos követ útján, kérve, avatkozzon be Erdélyben.³¹ Mivel nem cselekedtek időben, és fölösleges tárgyalásokba bocsátkoztak Báthoryval, aki végül is nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a szászok által felkínált lehetőséget végül is Bethlen ragadta meg. A szerző megvallotta, hogy az e téren tanúsított ügytelenségük a törökök és Bethlen karjába hajszolta a legfontosabb szövetségest Erdélyben.³² Ilyen előzmények után egyáltalán nem meglepő, hogy az udvar a továbbiakban fokozott figyelmet szentelt az erdélyi szász kapcsolatnak.

De hogyan lehetett ismét felvenni a tárgyalások fonalát a diszkrétén félreállított korábbi partnerekkel? Bizonyára szerencsés fordulatként értékelték Bécsben Johannes Benkner felbukkanását 1613 novemberében, aki tevékeny részese volt Báthory Gábor megbuktatásának, nevét pedig már Bécsben is jól ismerték. Ő,

---

29 II. Mátyás Ferdinánd főhercegnek a török békeszegés tárgyában. Bécs, 1613. szeptember 18. ÖStA HHStA Turcica I. 98. Konv. 1. fol. 47–49.

30 „*Interim in 7bürgen mit denen Saxen und Confidentibus, die Mittel an die handt nemben, welche sich unß praesentiren werden, dann sie wol sehen, daß sie durch den verloffenen Proceß zu sclaven des Türggens werden. So nun unßer hilff vorhanden, machten sie den Gabor selbst nider hauen und eine neue election fürnamben. Auf disen fall, haben wir noch des Radul Vayda in der Walachey Persohn, welche mit 50.000 Tallern in die Walachey fallen, und also den Türggen Macht discipiren kann.*” Melchior Khlesl véleménye a Titkos Tanácsban. Linz, 1613. október 20. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 68–90.; Az eredeti szövegben Radul helyett Mihály vajda neve szerepelt, utólag javították ki Radul vajdára. A tévesztés akár „freudi elszólásnak” is tekinthető, hiszen Bécsben nyilvánvalóan Radu Şerbánnak is ugyanazt a szerepet szánták, mint kezdetben Vitéz Mihálynak.

31 A szászok Forgách Zsigmond 1611 nyarán kezdeményezett erdélyi hadjáratában működtek közre. Bővebben lásd: Cziráki, 2011, 851–852. p.; Mikó, 1861. 40. p.; Borsos, 1972. 60. p.; Kraus, 1994. 70–71. p.; Bojtí Veres 1980. 58–59. p.

32 „*Da sich nun die Sächsische Nation, also verlassen befunden, hat solche ex desperatione der zueflucht zum Türkhen gesucht, Unnd demselben Umb hülf Und beystandt gebetten, welcher alspald zu disem Werkh berait Unnd willig gewesen, Und den Bethlehem Gabor zum Mittel gebraucht und fürgenumbfen], welcher ohne Mittel hierauf gehrn alsbalt zuhilff khommen.*” Khlesl előterjesztése a Titkos Tanácsban a török ügyekről. Linz, 1614. május 10. ÖStA HHStA Turcica I. 98. Konv. 1. fol. 68–83.

mint a fejedelem megbecsült tanácsura, rendkívüli megbízást kapott közvetlenül a fejedelemválasztás után: a feltörekvő Kassai Istvánnal és Sarmasági Zsigmonddal képviseljék Bethlen Gábor ügyét II. Mátyás előtt.³³ Mielőtt azonban a követek ténykedésének szentelnék figyelmünket, néhány gondolat erejéig időzzünk el a fejedelem és a szászok viszonyánál 1613 legvégén, hiszen ez a kérdés Erich Lassota 1614. évi tevékenységére is közvetlen hatással volt!

Nem kétséges, a szászság visszafogott bizakodással tekintett a jövőbe, végtére is nem csekély érdemeket szerzett az új fejedelem trónhoz vezető küzdelme során. Az előző évek belháborúi után most valóságos reményt kelthetett Bethlen Gábor személye és békességet kereső magatartása. Az új helyzetben a szászok nem is késlekedtek sokat, december elejére összehívták az Univerzitás gyűlését Segesvárra, ahol az olyannyira vágyott szász metropolisz, Szeben visszaadásáról, a szász privilégiumok helyreállításáról, hovatovább az egyetemes szász közösség sérelmeinek teljes körű orvoslásáról tárgyaltak.³⁴

A december mindamellet az erdélyi konszolidáció tekintetében több olyan fejleményt hozott, amely a szászokat is érintette. Ezek közül most csak egyet emelnénk ki: december 10-én hazatért a Báthory-ellenes szervezkedés szívének tekinthető Brassóba Martin Gorgias, a szászok bécsi diplomáciai szálait mozgató polgár. Az ügynök ráadásul vendéget is hozott magával, még hozzá Golopy Farkast, az ebben az időpontban bécsi emigrációban élő Kendy István szolgáját.³⁵ Gorgiasról tehát tudjuk, hogy Brassó udvari összekötője volt a Habsburgok környezetében, egy bizonyos Sükösdí Miklóssal együtt. Sükösdí Báthory által elűzött nemesúr volt, családját Brassó tartotta el bécsi szolgálataiért cserébe. Ő maga már október 30-án hazatért Bécsből, ekkor találkozott a Kolozsvárott tartózkodó Benknerékkal is.³⁶ Gorgias és Sükösdí — illetve az általuk képviselt szászok — ilyen formán kézenfekvő szövetségesei lehettek a szintén az udvarhoz húzó, Bécsben tartózkodó erdélyi katolikus uraknak, e kapcsolatot pedig az eddigiek alapján is támogatta. Mindazonáltal elhamarkodott volna azt gondolni, hogy a szászok már ekkor felmelegítették volna a Habsburgokhoz fűződő diplomáciai kapcsolataikat, hiszen Sükösdí, majd Gorgias megjelenése

---

33 Az eseményről részletesen beszámol Andreas Hegyes brassói szenátor, aki maga is jelen volt Bethlen Gábor megválasztásakor. Vö. *Hegyes*, 1909. 481. p.

34 A Szász Universitas feltételei Bethlen Gábor számára. EOE VI., 383–389.; Az előzményekről, illetve Szeben elvesztéséről lásd: *Teutsch*, 1899. 329–331. p.; *Mika*, 1893.; *Cziráki*, 2011. 850.

35 ANR FB Stadthannenrechnungen V/20, fol. 290.

36 *Hegyes*, 1909. 481. p.

elsősorban arra utal, hogy a szászág beszüntette bécsi tevékenységét. Golopy jelenléte mégis gyanakvást kelt, annak dacára, hogy Johannes Christiani, brassói városgazda feljegyzései alapján jól rekonstruálható, az 1611-ben lefolyt hadjárat során Kendy által felhalmozott adósság dolgában érkezett.³⁷ Gorgiasról tudjuk, hogy többé nem tért vissza Bécsbe, valószínűleg Brassót sem hagyhatta már el. 1614 márciusától rendszeresen visszatér az a bejegyzés a városgazda számadásában, melyből kiderül, a városbíró jelentősebb — 10 forint körüli — összeget utaltatott számára „nagy betegségében”.³⁸ Mivel hasonló bánásmódban csupán a legkivételesebb személyek részesültek, mindez kitűnően alátámasztja Gorgias megbecsültségét a szász városban.

Szerencsétlen módon azonban a szászágnek a fejedelemhez fűződő viszonyára igen hamar újabb árnyékok vetődtek. Az újjáéledő Univerzitás segesvári gyűléséről igencsak nyugtalanító hírek érkeztek: sehogy sem tudtak dülőre jutni a fejedelemmel a szász követelések dolgában.³⁹ Nyilvánvaló csalódást okozott a fejedelem magatartása, aki a szász igények kielégítését korántsem tekintette minden mérlegelés nélkül elfogadhatónak. Mindezek fényében lassan világossá vált a szász közösségek számára, hogy segítség nélkül nem lesznek képesek érvényre juttatni az akaratukat Bethlen Gábornál, ez a felismerés pedig alapjaiban határozta meg a közeljövőben folytatott politikájukat.

Mint már szóba került, a szászok közül megválasztott fejedelmi tanácsurat, Johannes Benknert novemberben delegálták a Habsburg udvarba. Tudjuk a követségről, hogy tagjai Felső-Magyarországon át közelítették meg céljukat, tehát míg a szász atyák Segesváron a fejedelemmel szemben követendő stratégiát tervezgettek, Benkner már Kassa felé járt, ahonnan Bécsbe, majd Linzbe utaztak az uralkodó után. Benkner tevékenységéről az is ismert, hogy Ferdinánd főherceggel is tárgyalt Bécsújhelyen. Mielőtt ugyanis tovább utaztak volna Linzbe, a követek itt is látogatást tettek, s kapcsolatba léptek az udvar néhány vezető emberével. Benkner bécsújhelyi tevékenysége igen érdekfeszítő részleteket tartalmazott, amiről Illésy Jánostól, a Habsburgok egyik török írnokától értesülünk, akít Benkner

---

37 Kendy adósságának kezelésében mindeddig ismeretlen szerep jutott Kálnoky János székelyföldi nemesnek. A brassói számadáskönyvek alapján megállapítható, hogy az adósság ügyét a város vele tárgyalta meg. Kálnokyt december 11-én kereste fel egy brassói úr, és feltehetőleg a városba hívta tárgyalni. A nemes december 14-én érkezett meg Brassóba más, néven nem nevezett székely urakkal együtt, Háromszék vármegye képviselőjében, bár jövetelük konkrét céljára nem derül fény. ANR FB Stadthannenrechnungen V/20, fol. 290–291.

38 ANR FB Stadthannenrechnungen V/20, fol. 354.

39 Hegyes, 1909. 484. p.

mellé rendelték az udvarban tartózkodása idejére. Illésy december 21-én jegyezte fel Benkner Hans Molartnál tett bizalmas látogatásai hátterét. Információi alapján nyilvánvaló, Benkner és az általa képviselt szászok már a kezdetek kezdetétől fogva tápláltak némi bizalmatlanságot Bethlen Gábor és török patrónusai iránt, s biztos, ami biztos, több vasat is tartottak a tűzben. Az Illésy által lejegyzett beszélgetésből kiderül, az egyik „vas” Tomşa moldvai vajda volt. Ő már 1613 őszén tudtára adta Benknernek, hajlandó összefogni a Habsburgokkal Bethlen Gábor és a törökök ellenében. Egy személyes találkozás alkalmával — 1613 októberének végén, Bethlen beiktatásának idején — megbízta Benknert, diszkréten jelezze mindezt Ófelségének tervbe vett bécsi követsége során. A szász tanácsúr azonban nagy körültekintéssel kezelte a megbízatást: úgy döntött, csak akkor közli a vajda felajánlását a bécsi kormánnyal, ha az erdélyi fejedelem nem állítja helyre az erdélyi szászok jogait, tehát, ha az Univerzitás szemében végképp nemkívánatos személlyé válik. Mivel 1613 decemberében még függőben voltak a szászok tárgyalásai Bethlen Gáborral, Benkner Molart előtt végül mégsem tett egyértelmű kijelentést a moldvai vajda nevében.⁴⁰

A követek Bécsújhelyről továbbutazva a linzi birodalmi gyűlésen adhatták elő a megbékélésre irányuló hivatalos megbízatásukat II. Mátyásnak. Láthattuk, Bécsben már 1613 őszén feléledt a szándék, hogy kapcsolatot keressenek az erdélyi szászokkal, mint a Habsburgok „természetes szövetségeseivel”. Kapóra jöhetett Bethlen Gábor delegációja, melyben éppen egy brassói szász, nem mellékesen a fejedelem tanácsura és Bethlen külkapcsolatainak avatott ismerője, Johannes Benkner is jelen volt. Míg tehát a követek hivatalosan Bethlen Gábor fejedelemségét voltak hivatottak elismertetni a Habsburg udvarral,⁴¹ ott már készen álltak arra, hogy az erdélyi fejedelemmel folytatott tárgyalások hátterében pártot szervezzenek a Habsburg befolyás erősítésére Erdélyben. Ne feledjük, a háború szószólói rendkívül komoly pozíciókkal rendelkeztek Bécsben, maga

---

40 Illésy János jelentése Johannes Benkner bécsújhelyi látogatásáról. ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 163. fol. 160–161.

41 Benkner a következőket említi megbízásával kapcsolatban, egy utóbb Naszuh pasa nagyvezírnök elküldött levelében: „*Emmelet talam erthette Nagisagod, hagi negi holnapnak ennek eleotte, az mi kegielmes Urunk feyedelmunk teob feo keovetivel egyut bocziatot volt az Nemet Kiralihoz Beczi Varosaban, hagi emlekezetinök az io zomzedsagnak meg tartasara Melyet mind ez ideig az teob Erdeli feyedelmekelis eo felseget meg tartatanak [...] es hagi az meli Varakat el foglaltatot Erdeli hatarabol minden igassag ellen, azokat eo felsege mingarast viza adatnia, Jelentben aztis hagi hakezunkhoz nem ereszti eo hatalmassaga ereobelis hi bezi.*” Johannes Benkner Naszuh pasának. Brassó, 1614. március 15. ÖStA HHStA Turcica I. 97. Konv. 1. fol. 7.

az uralkodó is feljűk hajlott. Az összecsapást szükségszerűnek gondolták, és azon a véleményen voltak, „*a nagy háború kérdése eldöntetett: tehát vegyük el és tartsuk meg, amit lehet.*”⁴² A linzi tárgyalások idején mindez kiegészűlt azzal a követeléssel, hogy Bethlen Gábor ismerje el a magyar király uralmát,⁴³ valamint biztosítékként engedje át legalább Erdély kapuját, Váradot. Az udvar úgy vélte, ez akkor valósítható csak meg, ha a szászok is feltétlenül támogatják a tervet. Úgy tűnik tehát, hogy ekkor két elképzelés uralkodott II. Mátyás környezetében a követendő taktikára vonatkozóan. A könnyebbik útnak Bethlen Gábor vajdai minőségben való elfogadása és az esetleges török támadás ellen védelmet nyűjtó kulcsfontosságú erősségek biztosítása ígérkezett. Ha azonban Bethlen nem vállalkozott volna erre a szerepre, Erdély meghódítása és egy új vajda behelyezése lett volna kívánatos Erdélyben. A szászoknak mindkét esetben szerepet szántak: Bethlen mellett támogassák a Habsburg kormányzat elöretörését és a várak megszerzését, illetve a második, radikálisabb megoldás esetében minden rendelkezésre álló eszközzel legyenek a Habsburg hatalomátvétel segítségére.⁴⁴

A Bethlen által kikűldött követség tagjai közül egyedűl Johannes Benknerről állíthatjuk bizonyosan, hogy elvi síkon — hiszen egyelőre még pontosan nem is körvonalazták a megállapodás lényegét — megegyezett II. Mátyás megbízottaival. Kassai István láthatóan mit sem tudott a háta mögött zajló szervezkedésről. Fejtörésre leginkább Sarmasági Zsigmond tevékenységének megítélése ad okot. Róla Khlesl egy 1613 őszen kelt véleménye alapján biztosan tudjuk, hogy az udvar megkörműyezte, mert — nem tudni milyen indokkal, talán Kendyhez fűződő kapcsolatai révén — az uralkodó hűségés hívének gondolták, sőt számítottak szolgálataira Erdély esetleges átvétele esetén is.⁴⁵ Látszólag természetesen valamennyi követ azon munkálkodott, hogy elfogadtassa Béccsel Bethlen Gábor

42 „[...] *der haubtkrieg ist resolviert: so müssen wir einnehmhen und behalten was wir können.*” Khlesl beszéde a Titkos Tanácsban. Linz, 1613. október 20. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 68–90.

43 Bécs határozottan kijelentette, hogy a fejedelmi címet minden erdélyi vajda magának kell kérvényeznie Öfelségétől megválasztását követően, amit abban az esetben íté oda, ha megbizonyosodik hűségük felől. Khlesl pűspök vótuma a Titkos Tanácsban, Ferdinánd főhercegnek továbbbítva. Linz, 1614. február 26. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 3. fol. 15–24.

44 *Oborni*, 2011.

45 Melchior Khlesl véleménye a Titkos Tanácsban. Linz, 1613. augusztus 12. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 2. fol. 67–69.; Lassota gehaimbe Instructions Puncta. Linz, 1614. január 24. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 3. fol. 116–122. A dokumentum latin változatát január 20-ra dátumozva lásd: II. Mátyás titkos utasítása Erdélybe küldendő követei számára. Linz, 1614. január 20. EOE VI. 395–399. p.

uralmát és Erdély területi integritását.⁴⁶ A pozsonyi szerződés fiaskója után és a török háború rémképei közepette azonban mi sem állt távolabb az udvartól, mint a gyors elhatározás a Bethlen Gáborral megújítandó béke mellett. A részletek kidolgozására és a további kapcsolattartásra tehát Bécs saját diplomatáikat jelölt ki, jóllehet a látszatot megőrizve, a Bethlen Gáborral folytatott tárgyalások keretein belül. Az uralkodó és környezete nyilvánvalóan különféle ürügyekkel halogatta az érdemi döntéseket Erdély dolgában, ami azt sugallja, hogy minden lehetséges eszközzel igyekeztek húzni az időt erdélyi pozícióik megerősítése és az elkerülhetetlennek vélt háború megfelelő előkészítése érdekében.⁴⁷

Habsburg követek Erdélyben

Lassú és hosszadalmas folyamatnak néztek elé tehát Erdélyben, amikor — kénytelen kellelten — elfogadták a döntést, hogy az 1613 telén zajló tárgyalásokat halasszák el a következő évre: a császár különmegbízottakat küld Erdélybe, hogy a „helyszínen” vitassák meg a béke lehetőségeit. A fejedelemmel köteendő béke ügyét egy felső-magyarországi nemesre, deregnyői Daróczy Ferencre, valamint egy régi, már a tizenöt éves háború idején kipróbált sziléziai diplomatára és kamarai tanácsosra, Erich Steblau von Lassótára bízta.⁴⁸ A választás mindkét esetben a Habsburg Monarchia kipróbált tisztségviselőire esett. Daróczy Ferencről tudjuk, hogy több kisebb-nagyobb magyarországi hivatalt betöltött, és Dóczy András szorosabb klientúrájához tartozott.⁴⁹ Ráadásul Erdélyben is megfordult már, tehát

---

46 Bethlen Gábor megbízólevele a császárhoz küldött követei számára. 1613. november 11. EOE VI. 380–381. p.

47 *Oborni*, 2011. 882–886. p.

48 A „keményvonalas” Khlesl természetesen még a Dóczy környezetéből kikerülő Daróczyval sem volt megelégedve. Helyette inkább egy megbízhatóbb német küldöttet, Georg Teufelt javasolt. Melchior Khlesl vótuma a Titkos Tanácsban, Ferdinánd főhercegnek továbbítva. Linz, 1614. február 26. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 3. fol. 15–24.

49 A Forgách-Dóczy levelezésből az is kiderül, hogy a két kijelölt követ szoros kapcsolatban állt nemcsak a szatmári kapitánnyal, hanem a felső-magyarországi kapitánnyal is. Vö. Forgách Zsigmond Dóczy Andrásnak. Kassa, 1613. június 27., MOL E 173 fol. 58.; Forgách Zsigmond Dóczy Andrásnak. Herknecht, 1613. május 2. MOL E 173 fol. 60.; Daróczy Ferenc egyébiránt a Szepesi Kamara tanácsosa, Bereg megye főispánja volt. Azt is tudjuk róla, hogy a kormányzat őt bízta meg 1610-ben a Báthory Gábornak ítélt kelet-magyarországi bányavidék átadásával. Vö.: *Rausch*, 2009. 226. p.

rendelkezett a megfelelő helyismerettel.⁵⁰ Mindazonáltal Bécs nyilvánvalóan a másodhegedűs szerepét szánta neki, a követség vezetője Lassota volt, s Daróczyt a szászokkal folytatott tárgyalásokról sem tájékoztatták. Lassota ugyanis a hivatalos követutasítás mellett kapott egy titkos instrukciót is, melynek fontos részét képezte a szászok előtt képviselendő álláspont. Ebben II. Mátyás a Bethlen uralmát ellenző csoportok feltérképezése mellett arra adott parancsot, hogy Lassota a török uralom szokásos rémképeinek puffogatása mellett a szászokat konkrét cselekvésre ösztönözze. Az uralkodó Erdélyre vonatkozó minimális elképzeléseinek megfelelően olyan megállapodást várt, melyben a megcélzott csoportok elkötelezik magukat Ófelsége mellett, és megígérik, közreműködnek Várad Habsburg kézre juttatásában.⁵¹

Ami a két követ kirendelését illeti, Daróczy megbízásának időpontjáról rendelkezünk valamelyest pontosabb információkkal. Őt a várható követségről 1613 legvégén értesítették. Ekkor hívatta ugyanis magához Forgách Zsigmond, a szokásos katonai és ellátási kérdések megvitatása helyett ezúttal „bizalmas ügyben”.⁵² Társáról, Lassotáról már plasztikusabb képet alkothatunk. Andreas Hegyes szász krónikás, aki személyesen is találkozott vele, „finom idős német úrként” jellemezte.⁵³ Naplója alapján tudjuk, régi sziléziai Habsburg-hű családból származott, ekkorra pedig már rendkívül mozgalmas katonai és diplomáciai pályát tudhatott maga mögött. Szolgált az Ibériai-félszigeten, illetve Lengyelországban, a kozákok és a svédek között, továbbá a tizenöt éves háborúban is részt vett.⁵⁴ Lassotáról az is tudható, hogy legkésőbb 1587-től Miksa főherceg szűkebb

---

50 Daróczy, 1993.

51 A dokumentum két — latin és német — változatban maradt fenn, vö.: II. Mátyás utasítása Erdélybe küldendő követei számára. Linz, 1614. január 20. EOE VI. 395–399. p.; *Lassota geheimbe Instructions Puncta*. Linz, 1614. január 24. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 3. fol. 116–122.; Várad terítékre kerülésében közrejátszott az is, hogy a Habsburg udvarban komolyan hitték, Bethlen és sógora, Rhédey Ferenc a törökök kezére adja a kulcsfontosságú erősséget. Ennek megfelelően Várad követelése prevenciós megoldásként jöhetett szóba a török térhódítás ellen. Vö. II. Mátyás Bethlen Gábor portai törekvéseiről. Linz, 1614. március 25. EOE VI. 433–435. p.

52 Forgách Zsigmond Dóczy Andrásnak. Herknecht, 1613. december 27. MOL E 173 fol. 75–76.

53 Hegyes, 1909. 495. p.

54 Kraack, 2002. A tanulmányt Oborni Teréz bocsátotta rendelkezésemre, amiért ezúton is szeretnék köszönetet mondani. Lásd még: *Lassota*, 1866. Lassota a tizenöt éves háború idején Hans Unterholzer fizetőmester titkáráként járt Felső-Magyarországon. Szerepvállalásáról lásd még: *Kenyeres*, 2008. 227. p.

környezetéhez tartozott.⁵⁵ Minden azt igazolja tehát, hogy személyében Bécs a küldetés jelentőségéhez mérten egy tapasztalt és felkészült, megbízható régi diplomatát vetett be az erdélyi feladat megoldására.

A követek kassai találkozásáról és elindulásáról Dóczy András levelezése tájékoztat. Valamennyi fennmaradt levélből kitűnik, hogy a küldetést roppant titokzatosság vette körül. A dokumentumok azt is igazolják egyben, hogy a szervezés részleteit Forgách Zsigmond, a Habsburgok által favorizált felsőmagyarországi főkapitány hangolta össze Kassán, de szerepet kapott Dóczy András is, akit maga Forgách értesített a várható eseményekről.⁵⁶ Minden jel arra mutat, hogy rajtuk kívül mást nem vontak be a követség indításába, ami nem is meglepő, tekintettel a Habsburgok már fentebb tárgyalt magyarországi lehetőségeire. Thurzó György nádort nyilvánvalóan szánt szándékkal hagyhatták ki. Ez természetes is, ha figyelembe vesszük Bécs egyértelmű bizalmatlanságát a Bethlen-pártinak — „neutralistának” — tartott főúr irányában. Felmerülhet azonban a gyanú, hogy a bizalmas és igen fontos feladatról nemcsak Forgách Zsigmond, hanem annak testvére, Forgách Ferenc esztergomi érsek is értesült. 1614. január 21-én szívélyes üdvözlétét küldte „urambátyám” Dóczy Andrásnak, s megemlékezett arról, hogy a szatmári kapitányt most bizonyára lefoglalják az uralkodó által rábízott fontos feladatok.⁵⁷ Nem igazolható azonban, hogy Forgách ebben az esetben a Lassota-követségre célzott volna, hiszen Dóczy számos más fontos feladatban — akkoriban éppen a magyar király hűségére tért volt Báthory-birtok, Ecsed átvételében — volt illetékes, továbbá a levelek alapján az látszik valószínűnek, hogy erről a küldetésről Dóczy maga is csak februárban értesült. A követek a kassai kiindulási pontra külön-külön érkeztek, elsőként Daróczy, majd Lassota, legkésőbb február 21-én. A követek már Kassán tartózkodtak, amikor Forgách Dóczy Andrást is odarendelte, aki abban az időben Ecseden tartózkodott. A szatmári kapitány késedelmesen ugyan, de megérkezett február utolsó

---

55 *Lassota*, 1866. 99. 230. p.

56 „*Erdelben Ugyan Daroczy uramnak kelletik be menny, mostanis eő feőlsege serio paranchollja, hogy eő keg[ye]l/me menyen be Lassotawal.*” Forgách Zsigmond Dóczy Andrásnak. Kassa, 1614. február 21. MOL E 173 fol. 156.

57 „*[...] ne feletkeztek el rolam, en bizoni mindenkor elevene[n] hordozom elöttem az K[egyel] med io emlekeziet. K[egyel]mednek most sok dolog vagio[n] elötte az ő felsege szolgálattiban, K[egyel]med czelekedgiek mindent az ő felsege nagi satisfactioiara es maganak io hirere nevere.*” Forgách Ferenc Dóczy Andrásnak. Herknecht, 1614. január 21. MOL E 173 fol. 229–230.

napjaiban.⁵⁸ A Forgách gyámkodása alatt zajló kassai tárgyalások a legnagyobb titokban zajlottak. A felek kizárólag szóban érintkeztek a legfontosabb ügyekben, ezért nem maradt nyoma annak, pontosan mi is került szóba 1614 elején Kassán.

Kétség sem férhet ahhoz, hogy Forgách és Dóczy Bécs felé az összekötő szerepét játszották az ügyben. Egy későbbi levélből megtudhatjuk, utóbbi kifejezetten arra kapott parancsot az udvartól, hogy gondoskodjon Lassota bizalmas jellegű leveleinek továbbításáról.⁵⁹ Kassa és Forgách Zsigmond szerepe más szempontból is érdekes. A fentebb már említett, II. Mátyáshoz delegált Johannes Benkner erdélyi szász követ dolgavégezetlen linzi küldetését követően Kassán keresztül utazott vissza Erdélybe.⁶⁰ Lassota később keletkezett, titkos megbízatásáról szóló végső jelentése elárulja, hogy Benknerrel már itt, Kassán folytatott előzetes tárgyalásokat. Benkner, mivel már nyilvánvaló volt, hogy követségével együtt jóval Lassotáké előtt érnek Erdélybe, azzal bízták meg, hogy a megyesi országgyűlésen „egyengesse az utat” a jövőbeni tárgyalások előtt, tehát tájékoztassa a szászokat II. Mátyás szándékairól, továbbá győzze meg őket, támogassák a Habsburgok erdélyi terveit.⁶¹

---

58 Forgách 22-én azt írja, megértette Dóczy 19-én kelt levele alapján, hogy még nem kapta meg az előző levelét, amelyben Kassára hívja, hogy találkozzanak Lassotával: „*mivelhogy Lassota uram Ith wagon, s Eő feőlsége Paranchollja hogy K[egyelme]tekkel együth tanachkozwan, mindenekreőll Informallyuk eőfeőlseget mentüll hamaráb.*” Forgách Zsigmond Dóczy Andrásnak. Kassa, 1614. február 22. MOL E 173 fol. 194.; Forgách Zsigmond Dóczy Andrásnak. Kassa, 1614. február 23. MOL E 173 fol. 253.; Forgách Zsigmond levele Dóczy Andrásnak. Kassa, 1614. február 25. MOL E 173 fol. 174.

59 „*Hat auch hierbey Irer Kays[erliche] M[ajestät]t an die Siebenburgische Gesandten den Daroczj und Lassota bevelch Zuendpfahen, dieselben sovil müglichen in gehaimnis Und mit gewissen gelegenheit disen Kayserlich[en] Gesandten, die nunmehr in Sibenbürgen sich befinden sollen, in deinen schreib[en] einschliessen, und also dirigirn, damit dieselben Inen Unvermerckht, und in d[en] still gewiß zuekhommen, und anghendigt werden, wie Ime zuthuen wissen würdest.*” II. Mátyás nevében Ferdinánd főherceg Dóczy Andrásnak. Bécs, 1614. április 17. MOL E 173 fol. 131–133.

60 Benkner kassai tartózkodásának pontos időkeretei nem ismertek, csupán annyit tudhatunk egy brassói feljegyzés alapján, hogy január 2-án bizonyosan a városban volt. Ekkor hozott hírt tőle egy Demien Ferenc nevű követ, aki már korábban is összekötőként működött Kassa és Brassó között, sőt Radu Şerbántól is ezen az útvonalon hozott híreket. További érdekes körülmény, hogy januári érkezését követően rögvest brassói követség indult Lengyelországba, jönelhet ennek részletei pillanatnyilag nem ismertek. Vö.: Hegyes, 1909. 484. 487. p.

61 Erich Lassota relatiója. Sine dato et loco. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 96–112.; EOE VII., 139–147. p.

Benkner és Kassai hazaindításának körülményeit vizsgálva az a részlet sem kerülheti el figyelmünket, hogy Sarmasági Zsigmondot követársairól leválasztva Bécsben tartották. Mindezt azzal indokolták, hogy „biztosítékként” visszatartják az erdélyi követet. Khlesl már idézett véleménye alapján azonban valószínű, hogy e cselekedet mögött nem húzódott semmi ilyesféle szándék, inkább a Bethlen ellen megnyert úr befogadásáról lehetett szó.⁶² A két követ — Benkner és Kassai — hazatéréséről azt is tudjuk, megálltak Ecseden is, ahol Pernyeszy Gábor várkapitány vendégszeretetét élvezhették. Mint Benkner utóbb Lassotának is megvallotta, itt komoly bonyodalomba keveredett. Kissé elragadták ugyanis indulatai, s minden diszkréciót mellőzve, Pernyeszy füle hallatára kijelentette, ha nem lesznek megelégedve Bethlen Gábor uralkodásával, már indul is Konstantinápolyba, hogy eltessen láb alól a kellemetlenkedő uralkodót, mint ahogyan annak idején Báthory Gáborral is cselekedte.⁶³ A magabiztos tanácsos nem számolt azonban azzal, hogy vendéglátójának első dolga lesz jelenteni Bethlen Gábornak az árulást súroló beszédet. A fejedelem helyzetére illetve türelmes politikájára utal az a tény, hogy utóbb számon kérte ugyan Benkner a felelőtlen kijelentés miatt, ám elfogadta mentegetőzését és bocsánatkérését, és nem büntette meg érte. Ezzel kapcsolatban Lassota megjegyezte, hogy „az előző fejedelem alatt Benkner a fejével lakolt volna” hasonló vétségért.⁶⁴

Nem kerülheti el a figyelmünket, hogy Benkner indulatos ecsedi nyilatkozata mögött minden bizonnyal valós indokok, frissiben kapott értesülések állhattak. Az erdélyi eseményekre irányítva a figyelmünket, már szó volt róla, hogy a százszok szénája meglehetősen rosszul állt a fejedelemnél. A decemberben nagy reményekkel összehívott Szász Univerzitás januárban is folytatta tanácskozását,

---

62 Lásd a 45. jegyzetet.

63 Johannes Benkner portai kapcsolatai és 1612–1613 fordulóján véghezvitt konstantinápolyi követség révén komoly szerepet játszott Bethlen Gábor trónra kerülésében. A hivatkozott beszélgetésben is nyilván erre történt utalás. Vö. *Cziráki*, 2011.

64 *„Den, sie beyde gesandten, In hineinreisen sich zu Echied bey den Obristen Perneszi Gabor angemeldt, Und wie sie unter andern des Wayda gedacht, und eine red die andere geben, Sey Er Benckner heraus gefahren und gesagt: Wird Er nicht gueth thuen wollen, Steht mir der Weeg nach Constantinopl allzeit bevor: hatt der vorige, der wohl so fest gesetzen, als dieser von dem Stuel herunter gemüest, Mächt es Ihm wohl auch wiederfahren. Welche red Er Obrister dem Wayda soll zu wissem gethan haben Und Er Bengner solches zue seiner Ankunfft furgehalten und starck verwiesen. Er aber sich mit dem Trunck und Unwissenheit mit noth entschuldigt. Bey den nechst abgeleibten Bathori Gabor wer Er mitt dem kopff nicht davon kommen.“* Erich Lassota relatiója. *Sine dato et loco. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 96–112.;* OE VII., 139–147. p.

jóllehet egyre rosszabb kilátásokkal a szász elvárások, különösen pedig Szeben visszaadása tekintetében. A helyzet odáig fajult, hogy a szászok ultimátumot intéztek Bethlen Gáborhoz: amíg vissza nem adja Szebent, sem adófizetési, sem egyéb kötelezettségüknek nem fognak eleget tenni.⁶⁵ A kellemetlen küldetéssel egy brassói delegációt bízta meg, melynek tagjai 26-án jelentkeztek is Szebenben a fejedelem előtt kihallgatásra. A szászok szószólója, Andreas Hegyes ismerősként üdvözölte a fejedelmet, hiszen alig néhány hónappal ezelőtt már találkoztak, Bethlen fejedelmi beiktatása idején. Hegyes nyomban meg is kezdte a tárgyalást Szeben átadásáról, amelyet sikerre is vitt, majd február 8-án visszatértek Segesvárra, 14-én pedig Brassóba.⁶⁶ Mindkét helyen azonban a Szeben visszaadása felett érzett örömet beárnyékolta az ugyancsak a brassóiak által közvetített hír: a fejedelem Segesvárra tervezi a soron következő országgyűlést. Ez a döntés az adott szituációban rengeteget ártott a szászság és Bethlen Gábor ügyének. Nem nehéz elképzelni ugyanis, hogy a Szeben körül hónapok óta tartó huza-vona, illetve a fejedelem azon szándéka, hogy Segesvárra hívja országa előljáróit, ismét elhintette az ellenségeskedés magvát az önállóságuk felett szorongva őrködő szászok körében. Mi több, a fejedelem és a szászok közötti feszültség híre a Portára is hamar eljutott. 1614 februárjára datálták azt a szászoknak szóló szultáni levelet, amelynek másolata a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban maradt fent, és amelyben a „két világ ura” figyelmezteti szász alattvalóit, legyenek hűségesek a Portához és engedelmeseek fejedelmük iránt.⁶⁷ Bethlen Gábor maga is jól érzékelte a szászok és közöttük feszülő ellentét buktatóit. Joggal feltételezhetjük, ennek tudatában hajlott bizonyos engedményekre: nemcsak Szebenről mondott le, hanem a segesvári országgyűlés tervéről is, ámbar új helyszínként egy másik, kevésbé védett szász várost, Medgyest jeölte ki.⁶⁸

Benknerről, illetve a vele kapcsolatba hozható személyekről legközelebb február hónap folyamán érkezett hír Brassóba, hiszen 18-án jegyezte fel a városgazda ismét, hogy az összekötő szerepét játszó Sükösdí a városban tartózkodik. A napi ellátás mellett még 25 forintnyi készpénzben részesült, melynek indoklására vonatkozóan Johannes Christiani városgazda csupán annyit

---

65 *Hegyes*, 1909. 488. p.

66 *Kraus*, 1994. 94–95. p.; ANR FB Stadthannenrechnungen V/20, fol. 346.

67 *Diarium von denen türckischen Verfallenheiten de 1613 ad 1615. ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 161. fol. 5–6.* Eredetijére Dr. Papp Sándor hívta fel a figyelmemet: I. Ahmed szultán a szászoknak. *Edirne*, 1614. február 11–20. ANR Doc. turc. XX/2000.

68 *Kraus*, 1994. 96–97. p.

árult el, „hogya a városi urak parancsára” történt.⁶⁹ Nem tudjuk, pontosan miért jött, de nagyon is valószínű, hogy ekkor is a Benkner-kör és a város között tartotta a kapcsolatot. Március 1-jén a megyesi országgyűlésről érkező városi tisztviselő, Johannes Armbruster végre bizonyíthatóan is hírt hozott Benknertől,⁷⁰ mi több, 11-én a tanácsúr személyesen is megjelent Brassóban. A hazatérő követ Kolozsváron tett jelentést a fejedelemnek, majd a mellé adott Kassai Márton deák kíséretében hazatért szülővárosába, ahol március 12–20. között tartózkodott.⁷¹ Küldetéséről két nappal érkezését követően, március 13-án tett jelentést — viszont a szokással ellentétben nem a városházán, hanem a bíró házában összehívott urak előtt!⁷² Ekkor már Brassóban voltak a megyesi országgyűlésről hazatérő urak is, tehát a legfrissebb információk kerülhettek megvitatásra ezen a bizalmas megbeszélésen. A későbbi események tudatában valószínű, hogy a Habsburg támogatás kérdése is itt kerülhetett terítékre. Benkner azonban nem sokáig tartózkodott a városban, 20-án Bethlen Gábor ismét maga mellé rendelte.⁷³ Benkner és a melléje adott Andreas Hegyes Nagyselykig utazott, ott érték utol a megyesi országgyűlésről már továbbindult fejedelmet.⁷⁴ A brassóiak — Benkner legalábbis bizonyosan — a fejedelem mellett maradt, hiszen 28-án olyan kengyelfutót fizettek a városban, aki Fogarason szolgált a tanácsúr mellett.⁷⁵ Már ide, Fogarasra indították el azokat a brassói méltóságokat is, akik a fejedelem várható érkezésének előkészületei közepette tették tiszteletüket a fogarasi várban.⁷⁶ A teljes brassói delegáció — beleértve Benknert és Hegyest is — március 29-én tért haza a városba.⁷⁷ Benknerről biztosan tudjuk, hogy ha meg is tárgyalta szűkebb környezetével, mire bízatták

---

69 ANR FB Stadthannenrechnungen V/20, fol. 347.; Benkner Brassóból keltezte március 15-én azt a levelét is, amely Naszuh pasának bizonygatja iránta tanúsított hűségét és beszámol linzi küldetéséről. Johannes Benkner Naszuh pasának. Brassó, 1614. március 15. ÖStA HHStA Turcica I. 97. Konv. 2. fol. 7. Talán erről a levélről tájékoztat Starzer 1614. március 21-én kelt jelentésében, melyben közli, hogy Bethlen Gábor három levele mellett sikerült megszerezni a brassóiak frissen befutott levelét is. Michael Starzer követjelentése. Konstantinápoly, 1614. március 21. ÖStA HHStA Turcica I. 96. Konv. 3. fol. 103–114.

70 *Hegyes*, 1909. 492. p.

71 ANR FB Stadthannenrechnungen V/20, fol. 352.

72 *Hegyes*, 1909. 492. p.

73 ANR FB Stadthannenrechnungen V/20, fol. 353.

74 *Hegyes*, 1909. 493. p.

75 ANR FB Stadthannenrechnungen V/20, fol. 354.

76 Uo. V/20, fol. 355.

77 Uo. V/20, fol. 356.

Linzbén, a látszat fenntartására kínosan ügyelt. Továbbra is együttműködött Bethlen Gáborral, s látszólag régi pártfogója, Naszúh pasa iránti hűségéről sem feledkezett meg, szemernyi okot sem adva a gyanakvásra.⁷⁸

És vajon mikor és hogyan lépett kapcsolatba a két kulcsfigura, Lassota és Benkner? Az Erdélybe küldött Habsburg követek útja meglehetősen viszontagságosan alakult, ráadásul kényszerűen több helyszínhez kötődött. Kassáról csak igen későn, március elején indultak útnak. Maga Bethlen Gábor is nyugtalankodott késlekedésük miatt, efeletti bosszúságának március 19-én Dóczyhoz intézett levelében hangot is adott.⁷⁹A késlekedésben közrejátszhatott az is, hogy 1614 kora tavaszán csasz érkezett a Portáról. A vele folytatott tárgyalások főbb vonalairól II. Mátyás májusi leveléből értesülhetünk, melyet valamelyik főhercegnek — valószínűleg Ferdinándnak — írt. Ebből kiderül, hogy a követ igen erélyesen szólította fel Őfelségét, tartsák meg a békét Erdéllyel, ám semmi erre vonatkozó ígéretet nem volt képes kicsikarni II. Mátyásból. A csasz bécsi közlendőjének figyelemreméltó eleme az, hogy rendkívül ügyesen felhasználta II. Mátyás előtt a szászok által Konstantinápolyba küldött segélykérő üzeneteket, illetve a padisah erre adott válaszát.⁸⁰ A szászok felvetődése a tárgyalási témák között semmi esetre sem lehetett a véletlen műve. Kétség sem férhet hozzá, a szászokra gyanakodtak Konstantinápolyban, ezt igazolja egy későbbi árulkodó eset is, 1614 áprilisából. Úgy tűnik ugyanis, hogy a márciusban Brassón áthaladó Hüszejin csasz — aki nem mellékesen a szászokat ismét megbékélésre szólította fel a szultán nevében — nem állt meg Erdélyben, hanem tovább utazott Magyarországra, Thurzó nádorhoz, állítólag az elvesztett várak ügyében.⁸¹

---

78 Johannes Benkner Naszúh pasának. Brassó, 1614. március 15. ÖStA HHStA Turcica I. 97. Konv. 1. fol. 7.

79 Bethlen Gábor levele Dóczy Andrásához. Medgyes, 1614. március 19. EOE VI. 427–428. p.; Bethlen Gábor a nagyobb nyomaték kedvéért hűségesnek vélt tanácsurát, Kendy Istvánt küldte el Dóczy Andrásához, igyekezzen sürgetni a császár követeit. Kendynek, az 1610 márciusában történt széki merénylet főszereplőjének első nagyobb hivatalos megbízatása volt ez azt követően, hogy a fejedelem a kora tavaszi megyesi országgyűlésen törölte a száműzöttek sorából, visszahelyezte birtokába és tanácsosai közé fogadta. Nem tudhatta, hogy Kendy ismét az erdélyi fejedelem ellen fordul, s Dóczy és Forgách kegyeit keresve II. Mátyás környezetében a megbuktatására törő csoport elkötelezett tagjává válik.

80 Melchior Khlesl véleménye a Titkos Tanácsnak a török ügyekről. Linz, 1614. május 10. ÖStA HHStA Turcica I. 98. fol. 68–83.

81 Szilágyi Sándor az Erdélyi Országgyűlési Emlékekben Mehemet csaszról beszél. Véleményem szerint azonban Hüszejinről van szó, aki 1614. március 3–4. között tartózkodott Brassóban, majd átvonult az országgyűlésre, onnan pedig a szultán és Szkender pasa által ugyancsak

A nádor azonban nem volt hajlandó fogadni,⁸² Kassán őrizetbe vetette, a mellé adott erdélyiekkel együtt. Az öreg csausz természetesen igencsak fölháborodott a „hallatlan eseten”, dühében pedig a vele együtt tisztos rabságban ülő kíséretjét, Angyalossyt — bizonyára Angyalossy Mihályt — átkozta, a tőle telhető legnagyobb sértéssel: nem igaz magyar, hanem szász.⁸³ Az is elképzelhetetlen, hogy ne tudták volna a Portán, Benkner a szászság nevében felajánlkozott Starzernek még 1612–13 fordulóján kivitelezett követsége során.⁸⁴ Végző aduként a Bécsbe delegált csausz által bemutatott szultáni levélben elhangzott az is, hogy a németek által többszörösen átvert és megnyomorított szászok a legutóbbi incidens alkalmával — Báthory „német ösztönzésű tiranussága idején” — a jelenlegi fejedelem, Bethlen Gábor révén könyörögtek megváltásért a Portán, és mivel pártfogójukat, Bethlent méltónak találták a fejedelemségre, most hát a szászok is legyenek hűségesek hozzá. A szultán ezzel párhuzamosan többször és komolyan figyelmeztette a szászokat, mindenben engedelmeskedjenek Bethlen Gábornak, mint ahogyan erre a hozzájuk delegált levélvivő, Hüszejin csausz is inti őket. Maga Hüszejin csausz, aki egyfajta békítő szerepre volt hivatott a fejedelem és háborgó szász alattvalói között, megjelenésével és küldetésével voltaképpen csak tovább szította az ellenségeskedés tüzét, ennek pedig végzetes következményei lettek. Mivel az 1614 kora tavaszi szultáni kommunikációkban szó sincs a szász jogokról és azok biztosításáról, csak hosszas dorgálásról, hogy ne feledkezzenek meg a Bethlen és a szultán iránti kötelezettségeikről,⁸⁵ nyilvánvalóan ez is a

---

az országgyűlésre delegált Mehmed aga kapucsi levelével tovább indult Biccse. Tokajnál feltartóztatták, s Kassán a kíséretében lévő erdélyiekkel együtt fogságra vetették, ahonnan április végén vagy május elején szabadulhatott, mert Hegyes szerint május 13-án ért vissza Erdélybe, Várad felől közelítve meg az országot. A számadáskönyvekben május 16–17-én említik ismét, határozottan azt állítva, hogy Magyarországról érkezett. Vö.: *Hegyes*, 1909, 496. p.; ANR FB Stadthannenrechnungen V/20, 350. fol. 407–408.

82 Thurzó György Forgách Zsigmondnak. Biccse, 1614. április 4. EOE VI., 441–442. p.

83 „Az Angyalosit gyakorta nevezi murtatnak, amaz csak hallgat szegény, hol szásznak nevezi, hol cigiágnak, hazuknak nevezi, nemigaz magyarnak, hanem szásznak nevezi és azt mondja neki, ha te Konstantinápolyba jössz, bemártatlak tengerbe.” Gyulay István Forgách Zsigmondnak. Kassa, 1614. április 12. EOE VI., 444. p.

84 Michael Starzer Hans von Molartnak. Konstantinápoly, 1612. december 7. ÖStA HHStA Turcica, 95. Konv. 1. fol. 178–186.

85 „Nach ableiben aber des Botschkhay und der Bathori Eur Fürst worden, hat er nach seinem fleischelichen (sic!) wollusten anfangen zuleben, unsern gebotten nicht gefolgt, und über die Teutsche Tyranei, das Joch über Euch schwärer gemacht, solches nun Unnß zuverstendigen, habt Ier Jezigen Euren Fürsten, den wolgeborenen Betlehem Gabor zu unser durch[euchtigisten]

Habsburgok karjaiba hajszolta a kétségbeesetten támogató után kutató százszokat. Végső soron ez, a fejedelemmel szemben is érvényre jutó szultáni pártfogásba vetett bizalom elvesztése billentette el a mérleg nyelvét az összeesküvés irányába Szászföldön. A Bécsbe delegált csasz által közölt információk még egy fontos üzenetet közvetítettek: ismét csak azt szűrték le belőlük az udvarnál, hogy Bethlen a szultán embere, és nem lehet megbízni benne, ráadásul a százszokat, reménybeli szövetségeseiket is komolyan szorongatják Konstantinápolyból, Erdély és a Magyar Királyság pedig végveszélyben van. A helyzetet csak tovább súlyosbította, hogy menet közben az Erdélybe irányított fő követ, Lassota személye ellen is kifogások merültek fel. Közvetlen forrás hiányában csak következtethetünk arra, hogy Lassota bizonyos, pontosabban nem ismert aggályoknak merészelt hangot adni küszöbön álló küldetésével kapcsolatban, ami meglehetősen nagy felháborodást váltott ki Bécsben.⁸⁶

Portten abgefertigt, Nach dem derselbe ankomen, hat Er nach notturft euren Zustand Unnß zuverstehen geben” A szultán levele az erdélyi százszoknak. Translation. Adrianopolis, 1614. február 3. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 164. Konv. C. fol. 20–22.

- 86 Az uralkodó már említett utasításán túl fennmaradt egy olyan levél is, melyben II. Mátyás környezetének egyik befolyásos, ám aláírás hiányában azonosíthatatlan tagja — a szóhasználat alapján talán Melchior Khlesl — adott hangot Lassota iránt érzett csalódásának. A levél különös érdekessége, hogy a hátán található megjegyzés szerint sohasem küldték el a címzettnek. Hozzá kell tenni azonban, hogy a levélből két példány maradt meg, a másikon nincs ilyen jegyzet. A levélíró panaszkodott afelől, hogy Lassota nem ad hírt magáról, és kifejtette, „*vil anders ist der herr vom herrn von Molärd und andern commendiert und gerhuet worden, Sich auf so gemeyßen Bevelch anderen zuunterwerffen, haisset sich selbst an seiner wolfart verhindernen*”, majd finom célzásként megjegyzi „*ich weiß, wie Zart Ir M[ajestät] Irer Commissarien Actiones examiniren, und noch darzu inquiren, wie hoch aber dieselben, so Ire sachen wol verrichten, von Irer M[ajestät] wegen remunerirt werden*”. A szerző nyilvánvalóan a pártját fogta Lassotának, hiszen bátorította volna, még nincs minden veszve, s biztos, ami biztos, röviden összefoglalta az Erdély körül kialakult helyzet veszélyeit a Habsburg Monarchia számára. Különösen érdekes a levél szövegében fennmaradt háttérinformáció, mely szerint a szultántól érkezett csasz felbukkanása olymértékben igazolta Konstantinápoly háborús terveit, hogy valamennyi Habsburg-funkcionáriust a követektől az egyszerű kengyfutóig tájékoztatták, közvetlen háborús veszély fenyeget, ezért megbízatásuknak is ebben a szellemben tegyenek eleget. Továbbá szigorúan intette Lassotát, úgy traktál, ahogy akar, de az uralkodó parancsát kövesse, mindenek előtt pedig vigye véghez a százszok és — talán Kendyék híreszteléseinek következtében — a székelyek beszervezését. Rationes wegen Sibenburgien. Sine nomine. Linz, 1614. április 5. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 164. Konv. C. fol. 1–4.; Ugyanattól a szerzőtől származik egy április 12-én kelt levél is, melyben megerősíti, Bethlen Gábor veszélyes, éppen ezért kell kicsikarni tőle olyan biztosítékokat, melyek szavatolják a Habsburgok érdekeit, füg-

Mindezek folyományaként a magyarországi veszteglés arra szolgált, hogy a követek itt várják be azt az újabb utasítás-csomagot, amelyet II. Mátyás küldött el számukra március 12-én Linzből. Az uralkodó ebben ismét megparancsolta követeinek, ne sajnálják a fáradságot, igyekezzenek felmérni a helyzetet, hogyan viszonyulnak az erdélyiek általában a háború kérdéséhez, harcolni akarnak-e vagy megbékélni. Emellett továbbra is arra buzdította Lassotát és Daróczyt, igyekezzenek megbízható szövetségeseket keresni az országban. Bethlent pedig biztosítsák afelől, Bécs és keresztény szövetségesei nem fogják megtorlás nélkül hagyni azt a módot, ahogyan a fejedelmet a törökök trónra segítették. A felesleges vérontás elkerülésére II. Mátyás egyelőre nem látott más módot, csak a Báthoryval kötött egyezmény megújítását, vagyis Bethlen egyértelmű elköteleződését a keresztény világ mellett. A császár a továbbiakban óvatosságra intette követeit: követeléseikkel, a Bethlentől várt „zálogok” dolgával csak akkor álljanak elő, ha szép szavaikkal már megpuhították a fejedelmet és meggyőződtek hajlandóságáról, akkor pedig nem marad majd más hátra, mint hogy plenipotenciáriusait kiküldje Bécsbe és megkössék a szerződést. II. Mátyás egyébként határozottan ingerült hangot ütött meg Lassotával szemben: megróttá, miért kérdezi újra a biztosítékok dolgát, azt már eldöntötték Báthorynál is a pozsonyi országgyűlésen, sőt a neki adott titkos pontokban is világosan szerepel, Váradot meg kell szerezni, legalábbis arra az időre, amíg meg nem bizonyosodnak Bethlen hűségéről. Ófelsége azt is nyomatékosította, hogy ha minden veszni látszik is, legalább annyit járjanak ki Bethlennél, adja írásba, török haderő felvonulása esetén nem adja a kezükre Váradot.⁸⁷

A tárgyalással kapcsolatos tervek arra engednek következtetni, hogy sem a saját békepartii csoportjai és a kedvezőtlen anyagi helyzet miatt szorongatott Bécs, sem pedig a szászok nem rontottak ajtóstól a házba. Először a könnyebbik úttal, Bethlen megnyerésével próbálkoztak, illetve megvárták, hogy ő maga tegye meg az első lépést a nyílt szakítás felé. A szászok Szeben visszaadásától és jogaik restitálásától, a Habsburgok a konföderáció megújításától, a biztosítékok szavatolásától tették függővé, tovább lépnek-e a hitük szerint Erdély megmaradásáért szőtt összeesküvés útján. Ezt minden jel szerint Bethlen Gábor is világosan látta, ezért a „jóságos fejedelem” utóbb misztifikált erdélyi

---

getlenül attól, hogy éppen ki uralkodik Erdélyben. Sine nomine. Linz, 1614. április 12. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 164. Konv. C. fol. 25–26.

87 Instructio für herrn Daroczy und Lassotta Abgesandten in Sibenbürgen. Linz, 1614. március 12. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 164. Konv. B. fol. 18–23.

békepolitikájának és a rendek kiegyezését célzó döntései háttérében leginkább az állhatott, hogy — gondoljunk Szeben visszaadására és a szász jogok restitálására — megkísérelte kifogni a szelet a Habsburgok erdélyi vitorlájából. Mindez azonban nem sikerült maradéktalanul, hiszen — mint utóbb Lassota is megtapasztalhatta — a magyarok és szászok között olyan súlyos ellentétek feszültek, hogy a fejedelem képtelen volt a kívánalmaknak minden félt kielégítően eleget tenni.

Egy április 9-én kelt levél alapján tudjuk, Daróczy és Lassota ekkor még Fábíánházán, Ecsed környékén vesztegeltek Dóczy Andrásnál, ahol a szöveg tanúsága szerint leginkább a vitatott hovatarozású erősségek, Várad és Kővár kérdésével voltak elfoglalva. Ide érkezett meg Őfelségétől a követek által kikért újabb, korábban már idézett, pótlólagos instrukció is.⁸⁸ Maga a vendéglátó — Dóczy András — később arról számolt be, itt igyekezett a lehető legalaposabban felkészíteni a követeket a várható nehézségekre, és általában az erdélyi helyzetre. Ezen felül adott melléjük egy titkos küldöttet is, valószínűleg Szombathelyi Márton, akinek az volt a feladata, hogy II. Mátyás érdekében lelkesítse a szászokat.⁸⁹ Megérkezésüket követően a két követ Erdélyben azzal a helyzettel szembesült, hogy Bethlen fejedelemségét olyan erők ássák alá, amelyeknek határozott elképzelése, mi több, kész haditerve van a Habsburgok segítségével remélt hatalomváltásról. Név és dátum nélkül maradt fenn, mégis egy későbbi levél alapján Kendy Istvánnak tulajdonítható⁹⁰ az dokumentum, mely tartalma alapján megvilágítja a Bethlen-ellenzék koncepcióját.⁹¹ A hajdúk megnyerése, Radu Șerban trónra segítése, valamint Kővár, Huszt és még három erdélyi erősség elfoglalása mellett ebben a szászokról is szó esik: „*Az Zaß Uraim ha hitt leveleket nemis de feő polgarok tarsait ky küldik ky megh esküdgyek eő kepekben, Doczy*

88 Dóczy András, Daróczy Ferenc, Erich Lassota levele II. Mátyásnak. Fábíánháza, 1614. április 9. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 164. Konv. C. fol. 68.

89 Dóczy András II. Mátyásnak. Szatmár, 1614. április 29. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 165. fol. 81–82.

90 Vö.: Erich Lassota Melchior Khleslnek. Kassa, 1614. június 8. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 166. fol. 83–88.

91 „*Latvan Erdeljben feőkeppen az Zaß nemzetsegh de az feő embereknekis teőb es nagiob reszeis, hogy Erdeljre ujobban Teőreők es Tatar segetseget hozvan reővid nap utolso veszedelme keövetkezik beleőle Erdeljnek. Eő Feőlsegenek esszedezik hogy kegyvelmes gondolh visseljen reaiok, hogy Fejedelmeknek Valakyt Valaszszanak, ha eő Feöl[seg]e azt az Uthanra halasztanais, az mikor minden dologh veeghez menne, de eő Feöl[seg]e ezeketaz occasiokath benigne amplectallia, meljek most hertelenebe, addigh lehetne megh, meddigh az Teőreők es Tatar ky nem erkezik, azuthan az Electio legyen az Eő Feöl[seg]e kegyvelmes akarattia szerint bator.*” Sine dato et nomine. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 165. fol. 6–7.

*Andras Uram kezen, hogy valmihelt eö Feöl[se]ge neve alath ezek el kezdeödnök, eökis minden erejekkel, ereössegekkel es varassakkal az eö Feöl[se]ge nevet keövetik.*⁹²

Egy másik levél alapján tudjuk, a követek mellett forgolódó Szombathelyi Márton Bethlen Gábor környezetében folytatott kémkedéssel és szükség esetére a császári követekkel való kapcsolattartással bíztak meg. Valószínű, hogy az előbb idézett helyzetjelentés szerzője is ugyanő lehetett. 1614. május 10-én kelt leveléből kiderül, Bethlen udvari hadai között is talált a császár pártjára csábíthatókat, akik Kolozsváron ígéretet tettek neki, signo dato Bethlen ellen fordulnak. Megnyerték Putnoki Jánost is, aki Báthory Gábor régi katonái között toborzott embereket II. Mátyás hűségére. Mi több, az éppen a tatár kánhoz delegált Putnoki azt is felajánlotta, Bethlen levelezését Moldván keresztül kiszolgáltatja a felső-magyarországi uraknak. Szombathelyi azzal magyarázta készségességét, hogy birtokát, mely korábban a Daróczy-család tulajdonát képezte, most a fejedelem odaígérte Daróczy Ferencnek.⁹³ Szombathelyi állítása szerint a havasalföldi követtel is tárgyalt Bethlen udvarában, aki azt állította, országában annyira bíznak a lengyelek moldvai sikereiben, hogy készek Radu Șerban mellé állni. Radullal kapcsolatban egyébként fokozott óvatosságra intett: mert a török és Bethlen Gábor is igen fél tőle, behelyezéséből azonnal háborúság keletkezhet. Egyébként a levél alapján kiderül az is, Bethlen Gábor bizonyos volt afelől, forralnak valamit ellene. A fejedelem ugyanis figyeltette Szombathelyit, s elfogására, a nála levő levelek elkobzására is parancsot adott, a császári kém pedig csak nagy nehézségek árán tudott Várad felé, erdőkön-hegyeken keresztül kijutni Erdélyből.⁹⁴

A követek első hivatalos fellépése Kolozsvárhoz kötődött, ahol Bethlen — talán kellemetlen késlekedésüket viszonzva — hosszasan várakoztatta őket

---

92 Uo.

93 Szombathelyi állításai alapján körvonalazódik, miért nem bíztak a szászok a magyar követben. Miután Bethlen ősei elvesztett, Lápos nevű birtokaival „kínálta meg”, megingott a személye iránti bizalom. Szombathelyi május első napján már azt jelentette, a fejedelem maga iktatta be Daróczyt régi-új birtokába, s erősen kétséges, hogy a követ ezek után visszatér-e Magyarországra. A kém az erdélyi zavaros helyzetet igen találóan summázta: „*It ebben az birodalomban mindennut igen kezulnek az hadban, de magok sem tugiak hova.*” Szombathelyi Márton Dóczy Andrásnak. Zsibó, 1614. május 1. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 165. fol. 120.

94 Szombathelyi Márton relatiója. Sine loco. 1614. május 10. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 165. fol. 66–67.

április 14–21. között.⁹⁵ A hiábavaló várakozásban türelmét vesztett fejedelem ugyanis már Fogarason volt, mire II. Mátyás két követe nagy sokára Kolozsvárra érkezett. Fogarásról pedig Brassóba utazott, ahol a moldvai követekkel folytatott tárgyalásait intézte, illetve felügyelte az új erdélyi követség elindítását Konstantinápolyba. Innen Marosvásárhelyre vonult, és végül ide rendelte a várakozó Lassotát és Daróczyt is.

A két követ nem tétlenkedett a kolozsvári kényszerpihenő alatt, igyekeztek értesüléseket szerezni minden őket érdeklő dologban. Lassota április 16-án Kolozsvárról kelt levelében tájékoztatta II. Mátyást az Erdélyben uralkodó hangulatról: Bethlen Gábor komoly támogatottságnak örvend országában, annak dacára, hogy állandóan török megbízottak ténykednek az oldalán. A török jelenlét kifejezetten nyugtalanította a követet, és annak a reményének adott hangot, hogy hamarosan az egész ország belátja majd, mekkora hibát követnek el a török patrocíniummal.⁹⁶ Mindazonáltal a követség már Kolozsvár felé közeledtében értesült azokról a rémhírekről, amelyek rettegésben tartották Erdélyt, különösen pedig a szászokat. Néhány órával Kolozsvárra érkezésük előtt már az a híresztelés is fülükbe jutott, mely szerint török segédhadakért küldtek Erdélyből, akiket Bethlen Gábor a szászok megregulázására kívánna bevetni.⁹⁷ Első hallásra talán túlzásnak tűnhet a szászok félelme a törököktől. Rettegéseiket azonban megmagyarázza az, hogy a Habsburg udvarhoz fűződő gyanús kapcsolataik híre eljutott Konstantinápolyba is. Időről időre felbukkantak olyanok a Portán, akik árulással és németbarátsággal vádolták a szászokat. Erről tanúskodik egy brassói levél 1614 februárjából, melyben a szászok kikelnek az öt rágalmozók ellen, s arra kéri a címzettet, Naszúh pasát, ne adjon hitelt az efféle mendemondáknak.⁹⁸

---

95 Daróczy Ferenc és Erich Lassota jelentése II. Mátyásnak. Marosvásárhely, 1614. április 28. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 164 Konv. C. fol. 157–158.

96 Erich Lassota II. Mátyásnak. Kolozsvár, 1614. április 16. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 165. fol. 2–3.

97 Daróczy Ferenc és Erich Lassota jelentése II. Mátyásnak. Marosvásárhely, 1614. április 28. ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 164. Konv. C. fol. 157–158.

98 Brassó levele Naszúh pasának. Brassó, 1614. február 4. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 166. fol. 34.; A brassóiak levele, Hans Benkner Naszúh pasának 1614. március 14-én kelt jelentésével együtt a Habsburgok portai ágense, Michael Starzer révén jutott el Bécsbe 1614 májusának végén. Vö. Michael Starzer követjelentése. Konstantinápoly, 1614. április 17. Érkezett: 1614. május 31-én. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 166. fol. 30–46.

Úgy sejtjük, a szászoknak a törökök szemében tapasztalható hitele valóban nem lehetett túl nagy.⁹⁹

Kolozsváron egyelőre még nem került sor tárgyalásra a szászok és Lassota között. Üzenetváltásra azonban igen, hiszen a követ itt értesült nagy örömmel arról, hogy Benkner is a tárgyaló partnerek között lesz.¹⁰⁰ Április 17-én is még csupán arról tájékoztathatták Őfelségét, hogy találkoztak ugyan a fejedelem néhány főemberével, de érdemi tárgyalásokra nem kerülhetett sor.¹⁰¹ A két követ Marosvásárhelyre 23-án érkezett meg, majd 26-án kaptak lehetőséget, hogy személyesen keressék fel Bethlen Gábort. A fejedelem a hosszú várakoztatás után szívélyesen fogadta a Habsburg követeket, Daróczy meg is jegyezte egyik Forgách Zsigmondhoz intézett jelentésében, annyit köszöntötte rá a fejedelem a poharát, hogy két éve nem ivott ennyit vendégasztalnál.¹⁰² Míg azonban Daróczy uram az asztali örömmel foglalatoskodott, követtársa akcióba lépett: április 28-án titokban találkozott Benknerrel és a szászok képviselőivel, akikkel II. Mátyás Bethlen ellen kilátásba helyezett segítségéről, valamint a titkos követutasításból már megismert együttműködési feltételekről tárgyalt. Lassota utóbb kissé csalódottan értesítette urát az eseményről, hiszen a szászok közül mindössze heten voltak jelen a találkozáson, azok is igencsak bizalmatlanul méregették egymást és a Habsburg követet. Emellett kifejezetten kérték Lassotát, nehogy beavassa követtársát, mondván, egyetlen magyarban sem bíznak meg.¹⁰³ Sőt azt is kikötötték, hogy II. Mátyással kizárólag saját futáruk, Forgách Zsigmond 1611. évi beavatkozása során, a Habsburg oldalon már komoly érdemeket szerzett

---

99 Lásd fentebb, a 82–83. jegyzetekben.

100 Erich Lassota II. Mátyásnak. Kolozsvár, 1614. április 16. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 165. fol. 2–3.

101 Erich Lassota és Daróczy Ferenc II. Mátyásnak. Kolozsvár, 1614. április 17. ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 165. fol. 41.

102 Daróczy Ferenc Forgách Zsigmondnak. Marosvásárhely, 1614. április 30. EOE VI., 456–457. p.

103 Utóbb Lassota számára is világossá vált, valójában mi szolgáltatja a Daróczy ellen irányuló bizalmatlanság alapját: követtársának 400 jobbágytelket számláló birtoka húzódott Erdélyben, Lapos nevű faluban Nagybánya környékén, amit korábban ugyan elveszített, de a kiváló taktikai érzékkel rendelkező Bethlen Gábor jóvoltából visszanyert erdélyi tartózkodása idején. Mindazonáltal később elismerte, bár éberrel figyelte Daróczy magatartását, semmi sem utalt arra, hogy kételkedni kellene hűségében. Erich Lassota II. Mátyásnak. Kassa, 1614. június 9. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 166. fol. 91–92.

szebeni királybíró, Valentin Seraphin révén hajlandók csak a kapcsolattartásra.¹⁰⁴ Mindez Lassota szemszögéből talán kellemetlenkedésnek tűnhetett, Benknerék azonban úgy hitték, nyilvánvalóan árulásnak minősülő tettük a török befolyás alatt álló Erdélyben a halálos ítélettel egyenlő, mi több, a Báthory Gábor idején már megismert általános szászellenes fellépéshez vezethet. Nem is csoda, ha a szászok többségének komoly aggályai voltak a „földalatti mozgalommal” szemben, ezt pedig az éles szemű Habsburg-követ is észrevette. Az, hogy egyáltalán megjelentek a titkon szervezett találkán, Lassota sejtése alapján annak volt köszönhető, hogy Bethlen Gábor épp az előző nap utasította el a szászok néhány beadványát, ez pedig roppant felháborodást eredményezett körükben. Mindazonáltal megjegyezte, voltaképpen csak két ember van, aki valóban elkötelezettnek tűnik a Habsburg ügy iránt: Hans Benkner és Johann Rhener szebeni polgár.¹⁰⁵

Hogy mit is végzett a Habsburg követ a szászokkal, arról pontosan értesülhetünk II. Mátyásnak tett jelentéséből.¹⁰⁶ Lassota először is átadta a szászok képviselőinek II. Mátyás levelét, amelyben támogatásáról biztosította őket. Ezen felül azzal a határozott kéréssel fordult a szász nációhoz, hogy Erdély és a Magyar Királyság biztonsága érdekében feltétlenül támogassák az országgyűlésen a követek azon előterjesztését, amely a végházak biztosítására irányul.¹⁰⁷ Őfelsége levelének átadása annál nagyobb jelentőséggel bírt, minthogy Benkner nyíltan megvallotta Lassotának, Bethlen uralma olyannyira megosztotta a szászokat is, hogy már maguk sem tudhatják, kiben is bízhatnak meg. Valóban nagy lehetett a félelem és a bizalmatlanság a szászok között, hiszen több napig is eltartott, míg Lassota meggyőzte őket, hogy II. Mátyás megvédi őket akár Bethlen Gábor ellen is. A félelem nem is volt alaptalan, mert még aznap, hogy Lassota írásos másolatot készített II. Mátyás leveléről Valentin Seraphin, illetve

---

104 Erich Lassota II. Mátyásnak (?). Marosvásárhely, 1614. április 30. ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 164. Konv. C. fol. 157–158.

105 Uo.; Johannes Rhenerről tudjuk, hogy 1614 februárjában maga is járt Bethlen Gábor megbízásából Bécsben, ám ott átvált az összeesküvők oldalára. Georg Kraus úgy tudta, ebben Sarvasági Zsigmondnak és Kornis Zsigmondnak volt legnagyobb szerepe, de összejátszott velük Valentin Seraphin is. Rhener Bécsben császári tanácsos lett, ott is nősült meg, majd 1625-ben Bethlen Gábor kegyelmével visszatért Erdélybe, ahol rövidesen elhunyt. Vö.: *Kraus*, 1994. 97–98. p.

106 Erich Lassota relatiója. Sine dato et loco. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 96–112.; EOE VII., 139–147. p.

107 *Mein Erichen Laßota den Sachsen in Siebenbürgen zu Vasarhely übergebne schrift*. Sine dato et loco. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 105–106.

a szebeni és a brassói városbíró számára, a fejedelem a rendek tanácskozásán szász tanácsura, vagyis Benkner orra alá dörgölte, biztosan tudja, hogy a szászok leveleznek a császárral. Benkner meg sem próbálta letagadni, hogy valóban így történt. A fejedelem környezetében a hangulat ennek következtében a szászok ellen fordulhatott, mert erre hivatkozva sorra utasították el a náció kérvényeit.¹⁰⁸ Ez természetesen a szászok között is hatalmas felzúduláshoz vezetett, a jelenlévő szász képviselők sértetten jelentették be, hazamennek, s Kolozsvárra se várják őket.¹⁰⁹ Az elmérgesedett helyzet egyértelműen a Habsburgok malmára hajtotta a vizet, hiszen az addig bizalmatlan szászok most készségesebbnek mutatkoztak az együttműködésre.¹¹⁰

Mindezek természetesen a hivatalos tárgyalásokkal párhuzamosan zajlottak, ahol Bethlen Gábor és országa előljárói azon fáradoztak, hogy elismertessék az új erdélyi uralmat a Habsburg Monarchiával is. Mivel azonban a nyilvánvalóan időhúzásra berendezkedett követekkel nem sikerült dűlőre jutni, a tárgyalásokat tovább halasztották a kolozsvári törvénykezési ciklusra, ahova Bethlen Gábor udvarával és a Habsburg-követséggel együtt vonult át május elején. Lassota, ismét csak Daróczy bevonása nélkül, újból kapcsolatot létesített a szászokkal. Akikkel Marosvásárhelyen nem sikerült találkoznia, azok most az elsők között keresték fel Kolozsváron, természetesen szigorúan az éj leple alatt, mert napközben erősen figyelték őket, nehogy kapcsolatba lépjenek egymással. A titkos találkozókon a szászok úgyszólván kiöntötték a szívüket a Habsburgok követének. Panaszáradatukban kikelték a magyarok rajtuk elkövetett visszaélései és a

---

108 Uo.

109 Mint utóbb kiderült, ezt az ígéretüket a szász atyák nem tartották be. Elmentek Kolozsvárra, sőt Lassotával is tárgyaltak, mint ahogyan ez a követ jelentéséből is kiderül. Uo.

110 Lassota alaposan tájékozódott afelől, pontosan kire is számíthatnak a szászok között. Benkner a következő személyeket nevezte meg: Szebenből Gallus Lutsch polgármester, Johannes Roth jegyző, Hans (Johann) Rhener volt kamarai tanácsos, Kolomann Gotzmeister királybíró — bár utóbbiról megállapította, hogy képtelen titkot tartani –, Segesvárról Martinus Orent királybíró, Paulus Literatus Roth polgármester — Lassota régi jó ismerőse még az 1597. évi havasalföldi hadjáratból –, Brassóból Johannes Greissing bíró, természetesen Hans Benkner és Valentinus Seraphin, Besztercéről az itáliai származású és kiterjedt lengyel kapcsolatokkal rendelkező Franz Koch. Franciscus Graff besztercei bírót ellenben megbízhatatlannak találta. Benkner állítása szerint a medgyesiekre és szászvárosiakra egyáltalán nem lehetett számítani, olyannyira ki voltak szolgáltatva a magyaroknak. David Weyrauch köhalmi királybíróról pedig az volt a véleménye, hogy bár jó és becsületes ember, sajnálatos módon túlságosan is kedveli a magyarokat. Erich Lassota titkos jelentése II. Mátyásnak. *Sine dato et loco*. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 96–112.; EOE VII. 139–147. p.

fejedelem be nem tartott választási ígéretei ellen. A körülöttük zajló eseményekből azt a következtetést vonták le, a magyar náció a szászok megsemmisítésére szánta el magát, hogy annál könnyebben tehesse rá a kezét gazdag városaikra. A szászok nem mindennapi retorikai készségről tanúságot tevő panaszának konklúziója az volt, hogy ilyen körülmények között nem maradt más választásuk, mint II. Mátyáshoz fordulni, könyörögve, ne hagyja pusztulni ezt a kicsiny, ám ősi és hűséges német népet. A szászok egyébként a császári támogatás megnyerése érdekében igen ügyesen pendítették meg a diplomácia húrjait. Finoman céloztak ugyanis arra a Bécsben is gyakorta felemlgetett érvre, hogy Bethlen Gáborral és a rajta keresztül megvalósuló török hatalommal nemcsak a Magyar Királyság, de a cseh korona tartományai — Csehország, Morvaország és Szilézia — is elvész a kereszténység számára, ez pedig hovatovább a Német-római Birodalmat is végromlásba taszítja majd.¹¹¹

Rendkívül érdekfeszítőek, bár kétségkívül kissé elrugaszkodottak azok az intézkedések, amelyeket a szászok a kereszténység és Erdély védelmében vártak volna II. Mátyástól. Nemcsak jelentős német katonaság ide irányítását és német helyőrségek létesítését kérték, hanem német telepésekkel feltöltött kolóniák alapítását is, amelyek a magyarokkal szemben biztosították volna az erdélyi németek megfelelő számarányát. Természetesen nem mulasztották el szóba hozni a Forgách Zsigmond által 1611-ben tőlük felvett összeg visszafizetését sem, hogy a szükséges eszközökkel és tartalékokkal ellátva, felkészülten várhassák városaikban a császári beavatkozást. A Habsburg-ház és a szászok viszonyának legproblematisabb pontja is terítékre került azáltal, hogy protestáns vallásuk háborítatlanságát kérték. A szászok abban is bíztak, Őfelsége helytartót vagy vajdát nevez majd ki Erdély élére, székhelyéül pedig Szebent ajánlották. A szabad fejedelemválasztásról alkotott véleményüknek is hangot adtak: inkább károsnak tartották, mint hasznosnak, hiszen Erdélyben dinasztikus alapokon nyugvó hatalmi rendszer híján valamennyi fejedelem azzal volt elfoglalva leginkább, hogy saját és családja boldogulását biztosítsa, bármi áron. Ezek alapján úgy tűnik, a szászok nem sok különbséget láttak a román vajdaságok és Erdély hatalomgyakorlási tendenciái között. Példaként meg is említették Bethlen fejedelmet, aki állítólag rövid regnálása alatt minden mozdítható kincset Déva várába hordatott.¹¹²

Különösen érdekes az a burkolt fenyegetés, amelyet a szász képviselők fogalmaztak meg Lassotának. Ha másképp nem megy, hajlandók akár az

---

111 Uo.

112 Uo.

„Erbfeind” törökkel is tárgyalni érdekeik érvényesítés végett. A szászokkal folytatott beszélgetést követően Lassota ráébredt, panaszait hasonló vehemenciával adták elő a török félnek is. A követ véleménye szerint a ravasz és mindenre elszánt Szkender pasa például le is csapott a szászok és magyarok ellenségeskedésére, és azt ajánlotta, éves adó ellenében kiveszik Szászföldet az erdélyi fejedelem hatásköre alól és közvetlenül a Porta alá rendelik. Állítólag Magyaroglitól indult ki az ötlet, aki 1613 őszén csodálkozását fejezte ki afelett, hogy bár az ország valamennyi érdemleges városa a szászok kezén van, mégis hagyják, hogy a magyarok diktáljanak nekik. Hogy ebből mi volt igaz és mi nem, ma már nem tudhatjuk. Annyi azonban bizonyos, a szászok meggyőző fellépése alapján 1614 tavaszán Erich Lassota valóban azt hitte, Erdélyben ütött a végítélet órája, a magyar és szász náció mély ellenségeskedése a Portának érlel gyümölcsöket. Nem is tanácsolt egyebet II. Mátyásnak és környezetének, mint hogy ragadják meg a Kendy Istvánék és a melléjük szegődött magyar urak javasolta lehetőséget, és egyszer s mindenkorra tegyenek rendet Erdélyben, ne hagyják, hogy ez a gazdag ország ebek harmincadjára jusson.¹¹³

Figyelemre méltó az is, Lassota milyen egyszerűen megvalósíthatónak látta mindezt 1614 kora nyarán. Jól érzékelt, Bethlen trónja rendkívül ingatag országában, sokan ellenzik uralmát. Egyedül a törökök leszerelése adott okot a fejtérésre, de ha igaz volt a szászok Szkenderről terjesztette információja, a velük való megegyezés sem látszott teljesen reménytelennek. Erre a célra a követ egy jelentősebb pénzüsszeg felajánlását látta szükségesnek, éves adó gyanánt. Mindent összevetve Kendyék — Lassota egyértelműen Kendy Istvánt támogatta az erdélyi uralomra törő Homonnai Györggyel szemben — és velük párhuzamosan Radu Şerban beavatkozása Erdélyben a szászok által javasolt módszerekkel Lassota számára teljesen kivitelezhetőnek tűnt. Különös módon nyilatkozott Lassota Sükösdí Miklósról, a szászok egyik összekötőjéről. Úgy tudta, a fejedelem embereivel és Benkner nyílt ellenségeivel is cimborált. Ő volt az, aki — egyébként a Bethlennel való kiegyezést támogató brassói Greissing bíróval egyetemben — bizonyos dolgokat Daróczynak is kiszivároztatott, így például a német katonaság elhelyezésének kérdését a szász városokban. Lassota erre azt tanácsolta Benkneréknek, a továbbiakban lehetőleg a legapróbb részletbe se avassák be Sükösdit és Daróczyt.¹¹⁴

---

113 Uo.

114 Uo.

A két Habsburg követ május végén hagyta el Erdélyt. Lassota 31-én arról értesítette II. Mátyást, hogy ő maga május 27. óta ugyan már Kassán van,¹¹⁵ követvárosa azonban Szatmáron elvált tőle és Bereg megyén keresztül birtokaira utazott. Ameddig Daróczy nem futott be Kassára, a követjelentés nem készülhetett el. Levelében arról is tájékoztatta urát, hogy vele van a szászok „titkos megbízottja”, Valentin Seraphin is.¹¹⁶ Az említett jelentés végül június elején, Daróczy megérkezését követően született meg, és — természetesen — egyetlen szóval sem tesz említést a titkos megbízatásról — sem a szászokról, sem pedig a Benknerrel folytatott tárgyalásokról nem értesülhetünk belőle.¹¹⁷ A követek júniusi kassai tartózkodása egészen más szempontból tarthat számot érdeklődésünkre. A szászokkal folytatott eredményes tárgyalások folytatásaként Lassotánál igen becses vendég jelentkezett be: Kendy István, aki ekkor már Bethlen Gábor kegyelmét élvezte és a fejedelem képviselőjeként tartózkodott Kassán. Lassota elmondása szerint a főúr június 5-én kereste fel őt kassai szállásán este 9 és 10 óra között. A bizalmas beszélgetés alkalmával Kendy ismét tanújelét adta az uralkodóház iránti hűségének, egyben arra kérte Lassotát, Melchior Khlesl útján teremtsen kapcsolatot számára II. Mátyáshoz. Kendy hosszasan ecsetelte aggodalmát Bethlen elhibázott politikájára vonatkozóan, utalt arra is, hogy sokan ellenzik uralmát, mint ahogyan Kolozsváron Lassota is megtapasztalhatta,¹¹⁸ a fejedelem saját katonái és bizalmas főemberei között is.

115 Erről Forgách Zsigmond is nyomban hírt adott a császárnak. Forgách Zsigmond II. Mátyásnak. Kassa, 1614. május 27. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 166. fol. 10.

116 Erich Lassota II. Mátyásnak. Kassa, 1614. május 31. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 165. fol. 298.; Seraphint hivatalosan is azzal bízták meg, hogy „curierweis” kézbesítse Lassota jelentését Ófelségének, és adja elő a szászok üzenetét is. Erich Lassota II. Mátyásnak. Kassa, 1614. június 9. ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 166 fol. 91–92.; 1614. július 24-én érkezett be Seraphin révén a szászok panaszgyűjteménye, amely tartalmát tekintve semmi újat sem mondott, voltaképpen a Báthory óta elszenvedett sérelmeket és a Bethlen uralkodása miatt érzett csalódásukat, a török befolyás erősödése miatti félelmüket ismételte. *Pia postulata Saxonum Transylvanorum ad Sacratissimam Caesaream*. Sine dato et loco. Khlesl kézírásával: 24. July. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 166. fol. 97–98.

117 *Gesandten in der Sibenburghen Hauptrelation*. Kassa, 1614. június 7. Érkezett: 1614. június 21. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 166. fol. 52–60.; A jelentést egy nappal később kiegészítették. Ekkor — megkésve — kapták ugyanis kézhez II. Mátyás május 22-én kiküldött utasítását, amelyet természetesen már nem tudtak figyelembe venni a tárgyalások során. Vö.: Erich Lassota és Daróczy Ferenc II. Mátyásnak. Kassa, 1614. június 8. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 166. fol. 81–82.

118 Lassota Kendytől teljesen függetlenül, a beszercei Franz Koch révén szerzett tudomást azokról a személyekről, akik készségüket fejezték ki Bethlen megbuktatása iránt: Kun Miklós Bel-

Mi több, már Lengyelországból is szerzett segítséget egy esetleges beavatkozás megsegítésére, egy bizonyos Domaraczky lengyel nemes útján.¹¹⁹ Lassota megbízhatónak tartotta Kendyt és azt ajánlotta, bocsátkozzanak tárgyalásokba vele, lehetőleg Forgách útján, de tartsanak mindent a legnagyobb titokban, csupán Ferdinánd főherceget és Molartot értesítsék, a magyar főembereket semmi esetre se avassák be az ügybe. Lassota elárulta azt is, hogy Kendy Seraphint is bevonta az elképzeléseibe, nem is beszélve arról, hogy a szászok hűségéről a lehető legnagyobb elismeréssel nyilatkozott. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a főúr és a szászok képviselői között már korábban sor került valamiféle megállapodásra. Levelében Lassota kifejtette a küszöbön álló Habsburg-oszmán békével kapcsolatos aggodalmait is: ha sor kerül az egyezsége, azzal Ófelsége mindörökre elveszíti Erdélyt és Havasalföldet. A töröknek a megállapodást követően első dolga az lesz — és itt visszacsengenek a korábban Benknertől hallott rémképek –, hogy török helyőrséget helyeznek a szászok erősségeibe és onnan uralják majd a beglerbézséggé alakított tartományt, hovatovább egész Magyarországot hatalmukba kerítik. Lassota megjegyezte, sürgősen meg kell szerezni a Partiumot az erdélyi vajda behelyezését előkészítendő, ami Kendy állításai szerint nem lesz nehéz, hiszen „egész Bihar” elégedetlen már Rhédey Ferenc uralmával.¹²⁰

Bár szigorúan véve nem tartozik Erich Lassota titkos erdélyi küldetéséhez, mégsem mehetünk el szó nélkül Kendy István 1614 nyarán tanúsított magatartása mellett. Az Erdélyből gyanús körülmények között távozó főúr ugyanis nem csupán

---

ső-Szolnok megye ispánja, sógora Török István, valamint Mochony Gergely és Folti Gergely, velük együtt pedig Vécs és Görgény is a császár kezére hajlana. Erich Lassota titkos jelentése II. Mátyásnak. *Sine dato et loco*. ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 167. Konv. A. fol. 96–112.

119 A lengyel kapcsolat olyannyira kedvező fogadtatásra lelt az udvarnál, hogy június hónap folyamán Forgách Zsigmond Ófelsége zsoldjába is fogadott egy csapat lengyel katonát. A „polnische confederation” jegyében 10.000 forintot kapott Ferdinánd főhercegtől a katonák felszerelésére és zsoldjára, akiket egyébként egy esztendőre szerződttetett azzal a feltétellel, hogy a határ menti erősségekben és Erdélyben egyaránt az uralkodó rendelkezésére állnak majd. Ferdinánd főherceg jelentése II. Mátyásnak. Bécs, 1614. július 1. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 1.; A lengyel szövetség patronálása egyébként Ferdinánd és Miksa főhercegek hatáskörébe tartozott, mint ahogyan ez Lassota és Daróczy egyik jelentéséből is kiderül. Erich Lassota és Daróczy Ferenc relációja. *Appendix. Sine dato et loco*. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 107–108.

120 Lassota egyben mellékelte Kendy javaslatait is, amelyeket még Kolozsváron nyújtott át Daróczynak, ő maga azonban csak most értesült róluk. Erich Lassota Melchior Khleslnek. Kassa, 1614. június 8. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 166. fol. 83–85.

Lassotánál tette tiszteletét, hanem rögvest hozzálátott a régi jó kapcsolatrendszer felelevenítéséhez is. Nemcsak Homonnaiékkal lépett kapcsolatba, hanem 1614. július 5-én Radu Şerbant is megkereste levelével, Homonnáról.¹²¹ Ekkor már meggyőződött a császár iránta való jó szándékáról és támogatásáról, saját bevallása szerint már Bethlentől sem volt semmi félnivalója, így feljogosítva érezte magát arra, hogy tárgyalásokba bocsátkozzon a volt havasalföldi vajdával. Kendy azon a véleményen volt, hogy őfelségének soha jobb alkalmá nem adódik az erdélyi beavatkozásra, mint most. Ennél fogva, ha katonát nem is tud adni, csak engedje ki Radu Şerbánt némi pénzzel, Kendy tud annyi hajdút és lengyelt szerezni, amennyi elég lesz Erdély és Havasalföld kézre kerítéséhez. Érvelésében újra és újra felmerül az az elem, hogy az erdélyi fejedelemnek mennyi ellensége van a saját környezetében is. Mi több, ingatag hatalmához a Portáról sem remélhetett támogatást. A szökött főúr úgy tudta, onnan megüzenték Bethlennek, csináljon békét a császárral, mert a szultán most semmi esetre sem tud segítségére lenni egy esetleges konfliktus esetén. Kendy ügyesen kijátszotta a brassói szász kártyát is: „*az Brassaiakkal zörnien vezödik az Havaseli Vaida [Radu Mihnea], es mostis az Brassaiak zörnien tudatiak töllem, mit hallok Na[gysago]d feleöl, mert alig varnak, hofi Isten Na[gysago]dat Orzagaba vinne*”.¹²² Radu Mihneáról melleleg megjegyezte, maga is annyira retteg a törököktől, hogy már kincseit is kimenekítette az országból. Mindezek dacára Kendy felbukkanása korántsem keltett általános meglepedést az erdélyi beavatkozás pártján állók körében. Forgách és Lassota is hangot adtak azon aggodalmaiknak, hogy megjelenése — pontosabban látványos eltűnése Erdélyből — nagy feltűnést fog kelteni, és természetesen felszítja Bethlen Gábor gyanúját is. De ha már így esett, nincs más út, csak a háború, traktálják csak Bécsben az erdélyi követeket, amíg le nem jár a türelmi idő Bethlen Gábor felé, addig pedig készítsék fel Kendyt — Lassota augusztus 15-ét javasolta az expedíció elindításához — és a szászokat, akikkel legutóbb megállapodtak, tehát bizton számíthatnak rájuk.¹²³

---

121 Kendy István Radu Şerbánnak. Homonna, 1614. július 5. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 5–6.

122 Uo.

123 Erich Lassota Melchior Khlesnek. Kassa, 1614. július 14. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 21–22.; Lassota egyébként éppen ebben a levelében adott tájékoztatást egy korábbi beszélgetésről, amely közte és Péchy Simon kancellár között játszódtott le. A követ nagy reményeket fűzött a II. Mátyás által követelt „biztosítékok” megszerzéséhez, hiszen így látták garantálva a Magyar Királyság helyzetét, függetlenül attól, hogy milyen érzelmi fejedelem ül Erdély trónján. Ilyen körülmények között azt sugalmazta a kancellárnak, Bethlen Gábor nagy

Minden jel arra utal tehát, hogy 1614 júliusától már helyükön voltak azok a kulcsfigurák — Forgách és Dóczy koordinálása mellett Kendy István és néhány menekült erdélyi főúr, Radu Șerban és a havasalföldi emigránsok, a lengyel szövetségesek, valamint a háttérben Homonnai Drugeth György, utóbb erdélyi vajdajelölt¹²⁴ –, akik két évvel később a Bethlen Gábor elleni fegyveres fellépés vezetői voltak. Ekkor, 1614 nyarán az udvar ugyan jó néven vette felajánlkozásukat, ám a törökkel és Bethlen Gáborral kötendő béke lehetőségét sem zárta ki egyértelműen, amelynek okát leginkább a birodalmi rendek háborút elutasító magatartásában és a roppant pénzhányban kell keresnünk.¹²⁵ Ilyen körülmények között valójában a csodával határos, hogy 1616-ban — a tervekhez képest jelentős késéssel — mégis sor került egy katonai beavatkozásra Erdélyben. Bár a Homonnai György vezetésével megvalósuló hadjáratot a Hofburg „magánkezdeményezésnek” igyekezett beállítani, mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy honnan is fúj a szél. Nem véletlen, hogy a Lassotával együttműködő, Bethlen-ellenes csoport felszámolására is ekkor, 1616 őszén került sor.¹²⁶

Lassota titkos küldetésének jelentősége

Erich Lassota erdélyi küldetése mindazonáltal e ponton véget ért, a továbbiakban nem szerepel a neve a „nagy háborúra” vonatkozó, eddig feltárt dokumentumok között. Nem is csoda, hiszen az 1611 óta császári tanácsosi címmel megtisztelt, harminc éve Habsburg szolgálatban álló idős uraság 1616-ban meghalt.¹²⁷ Minden bizonnyal tehát az erdélyi megbízatás egyik utolsó feladata lehetett, mely során

---

érdemeket szerzett II. Mátyásnál a szász jogok restituálása és Szeben visszaadása folytán, tehát nagyon is valószínű, hogy öfelségének nem lesz kifogása Bethlen uralma ellen. Uo.

124 Név és dátum nélkül, ám bizonyosan 1614 júliusából maradt fenn az a lajstrom, amely az udvar e szereplőkhöz intézett leveleit foglalja össze. Sine nomine, dato et loco. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 29–30.

125 Maga Lassota és követőitárs, Daróczy Ferenc is elismerte 1614 nyarán kelt jelentésében, hogy az Erdély elleni akciónak komoly nehézségek állnak útjában, többek között az ország — Erdély — erőforrásainak teljes kimerülése, Bethlen portai támogatottsága, amit még a szászok és az erdélyi katolikusok készségessége és Radu Șerban fellépése is nehezen kompenzálhat. Erich Lassota és Daróczy Ferenc II. Mátyásnak. Sine dato. A Titkos Tanácsban felolvasva: 1614. augusztus 12. ÖStA HHStA Hungarica, Fasc. 167. Konv. A. fol. 61–63.

126 *Cziráki*, 2010. 144–152. p.

127 *Kraack*, 2002. 70. p.

előnyére váltak az elmúlt évtizedekben szerzett tapasztalatai. A küldetés ugyanis nem csekély jelentőséggel bírt: a Habsburg Monarchia és Erdély viszonyában a Lassota-epizód is fontos építőköve volt annak a folyamatnak, amely a zsitvatoroki békével vette kezdetét és egészen 1619-ig, Bethlen Gábor Habsburg-ellenes háborújáig terjedt,¹²⁸ és amelynek gyújtópontjában a Hofburg részéről az erdélyi vajdaság Magyar Királyságon belüli helyreállítása állt. Ennek kapcsán igen figyelemre méltó a II. Mátyás titkos instrukciói alapján, korábbi alapokra építő titkos szervezkedés Erdélyben, mely Lassota felbukkanásával újabb lendületet vett. A fejedelmi hatalommal szembehelyezkedők között különleges szerep jutott az erdélyi szászok egyes csoportjainak, akiket a Bethlen közvetlen környezetéhez tartozó brassói szász szenátor, Johannes Benkner fogott össze. A Benkner körül tömörülő szász vezetők tragédiája azonban ugyanaz volt, mint a tizenöt éves háborúban, illetve 1551–52 folyamán: a Habsburgok ebben az esetben sem voltak képesek semmilyen érdemleges erőt felmutatni arra irányulóan, hogy az Oszmán Birodalom ellenében is sikerüljön megtartani Erdélyt a magyar király hűségén. Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy — Lassota jelentései ezt egyértelműen igazolják — a szászok körében is sokan voltak azok, akik Benknerékkal ellentétben soha nem hittek a Habsburg tervekben, és szilárdan kitartottak Bethlen Gábor, illetve az erdélyi nációk közötti megbékélés mellett. Ezek szerint nem tartható az a régebbi szakirodalomban fel-felbukkanó álláspont, mely szerint a szászok egyöntetűen a „németes párthoz” tartoztak volna Erdélyben.¹²⁹ Lassota jelentései azonban nem csupán az erdélyi viszonyok összetettségéről alkotott képet árnyalják. Világosan kiolvasható a sorok között Bethlen Gábor fejedelemségének kezdeti ingatag volta, a Porta viszonylagos visszahúzódása, illetve a két nagyhatalom közötti kényszerű békefolyamat számos visszássága is. A feltárt dokumentumok egyúttal újabb kutatásokra is ösztönözhetnek: a Kendy Istvánra, illetve a Habsburgok közreműködésével remélt lengyel-moldvai-havasalföldi keresztény szövetség tervére vonatkozó adatok ugyanis arra utalnak, hogy a harminc éves háborút megelőző években a Hofburg Erdély-konceptiója kapcsán megmozgatott szálak sokkal messzebbre nyúlnak, mint eddig gondoltuk.

---

128 Vö.: *Papp*, 2011.

129 A régebbi magyar nyelvű, szászokkal foglalkozó irodalomban különösen elfogult: *Lovas*, 1944., illetve *Lovas*, 1940.

Kiadatlan források

ANR FB Stadthannenrechnungen	Arhivele Naționale ale României Filială Brașov; Fondul Primaria municipiului Brașov, Fondul Primaria municipiului Brașov, seria socoteli alodiale
ANR Doc. turc.	ANR București. Arhivele Naționale ale României Documente Turcești
MOL E 173	Magyar Országos Levéltár, Archivum Familiae Dóczy
ÖStA HHStA Hungarica	Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten, Allgemeine Akten
ÖStA HHStA Turcica	Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen Türkei

Kiadott források

<i>Bojti Veres</i> , 1980	<i>Bojti Veres Gáspár</i> : A nagy Bethlen Gábor viselt dolgairól. In: Bethlen Gábor emlékezete. Szerk.: Makkai Lászlót. Bp., 1980. 58–59. p.
<i>Borsos</i> , 1972	<i>Borsos Tamás</i> : Vásárhelytől a Fényes Portáig. Emlékiratok, levelek. Sajtó alá rendezte: Kocziány László. Bukarest, 1972.
<i>Daróczy</i> , 1993	<i>Daróczy Ferenc</i> : Vera descriptio rerum in Transylvania post Moldavicam gestarum, 1600. [Prága, 1600.] In: Szabó Károly — Hellebrant Árpád: Régi magyar könyvtár III. Bp., 1993.
EOE VI.	Szilágyi Sándor: Erdélyi Országgyűlési Emlékek. VI. Bp., 1880.
<i>Hegyes</i> , 1909	Diarium des Andreas Hegyes. In: Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt V. Chroniken und Tagebücher II. Brassó, 1909.

- Kraus*, 1994   *Georg Kraus*: Erdélyi krónika 1608–1665. Fordította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta: Vogel Sándor. Bp., 1994.
- Lassota*, 1866   Tagebuch des Erich Lassota von Steblau. Nach einer Handschrift der von Gersdorff-Weicha'schen Bibliothek zu Bautzen herausgegeben und mit Einleitung und Bemerkungen begleitet von Reinhold Schottin. Halle, 1866.
- Mikó*, 1861   Vita, vel potius peregrinatio totius vitae Thomae Borsos de Maros Székely Vásárhely. In: Gróf Mikó Imre: Erdélyi Történelmi Adatok II. Kolozsvár, 1861.

Felhasznált irodalom

- Cziráki*, 2010   *Cziráki Zsuzsanna*: „Senkinek pénzen vött rabjai nem voltunk, sem nem vagyunk...” Brassó és a fejedelmi hatalom viszonya a fejedelmi szolgáltatások tükrében, Bethlen Gábor uralkodása idején (1613–1629). Doktori disszertáció. Szeged, 2010.
- Cziráki*, 2011   *Cziráki Zsuzsanna*: Brassó és az erdélyi szászok szerepe Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalásában (1611–1613). In: Századok 145. (2011) 4. sz. 847–876. p.
- Erdély története   Erdély története három kötetben. Főszerk. Köpeczi Béla. Második kötet. 1606-tól 1830-ig. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. Bp., 1986.
- Hammer-Purgstall*
1847–1851   *Joseph Hammer-Purgstall*: Khlesl's, des Cardinals, Directors, des geheimen Cabinetes Kaiseres Mathias, Leben: in vier Bänden. Wien, 1847–1851.

- Ila, 1934 *Ila Bálint*: Az 1614-iki linzi egyetemes gyűlés. In: A Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve. 4. (1934) 231–253. p.
- Kenyeres*, 2008 *Kenyeres István*: Hans Unterholtzer felsőmagyarországi hadi fizetőmester és ismeretlen számadásai (1594–1602). In: Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére. Szerk. Krász Lilla – Oborni Teréz. Bp., 2008. 221–238. p.
- Kraack*, 2002 *Detlev Kraack*: Reisen für Habsburg. Die autobiographischen Aufzeichnungen des schlesischen Adelligen Erich Lassota von Steblau (um 1550–1616). In: Welt-Macht-Geist: das Haus Habsburg und die Oberlausitz 1526 bis 1635. Ausstellung städtische Mussen Zittau. Szerk.: Joachim Bahlcke — Volker Dudeck. Görlitz, 2002.
- Lovas*, 1940 *Lovas Rezső*: Báthory Gábor és a szászok. Debrecen, 1940
- Lovas*, 1944 *Lovas Rezső*: A szász kérdés Bethlen Gábor korában. In: Századok, 78. (1944) 7–9. sz. 419–462. p.
- Mika*, 1893 *Mika Sándor*: Weiss Mihály. Egy szász államférfiu a XVII. századból. Magyar Történeti Életrajzok sorozat. Bp, 1893.
- Neck*, 1950 *Rudolf Neck*: Andrea Negroni. (Ein Beitrag zur Geschichte der österreichisch-türkischen Beziehungen nach dem Frieden von Zsitvatorok. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 3. (1950) 166–195. p.

- Oborni, 2009* *Oborni Teréz*: Báthory Gábor megállapodásai a Magyar Királysággal. In: Báthory Gábor és kora. Szerk.: Papp Klára — Jeney-Tóth Annamária — Ulrich Attila. Debrecen, 2009. 111–123. p.
- Oborni, 2011* *Oborni Teréz*: Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés (1615). In: Századok, 144. (2011) 4. sz.
- Papp, 2006* *Papp Sándor*: A zsitvatoroki békéhez vezető út. Egy állítólagos Habsburg ígélet hátteréhez. In: A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulójára. VIII. Debrecen, 2006. 267–298. p.
- Papp, 2011* *Papp Sándor*: Bethlen Gábor, a Magyar Királyság és a Porta (1619–1621). In: Századok 144. (2011) 4. sz. 915–973. p.
- R. Várkonyi, 2006* *R. Várkonyi Ágnes*: A Bocskai-szabadságharc nemzetközi háttere. In: „Frigy és békesség legyen...” A bécsi és zsitvatoroki béke. Szerk.: Papp Klára és Jeney-Tóth Annamária. Debrecen, 2006. 21–28. p.
- Rausch, 2009* *Rausch Petra*: A szatmári bányavidék bérlői Báthory Gábor uralkodása alatt (1608–1613) — Gerhard Lisbona tevékenysége (?–1618). In: Báthory Gábor és kora. Szerk.: Papp Klára — Jeney-Tóth Annamária — Ulrich Attila. Debrecen, 2009.
- Sturmberger, 1953* *Hans Sturmberger*: Georg Erasmus Tschernembl. Zur Geschichte der Gegenreformation. Linz, 1953. 231–236. p.
- Teutsch, 1899* *Georg Daniel Teutsch*: Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk. Band 1. Hermannstadt, 1899.